MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2004:60

Myten om det mångkulturella samhället

En diskursanalys av mångfaldsrelaterade begrepp och etnicitet i svensk kulturpolitik

CARIN NORÉN

© Författaren
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren.

Svensk titel:	Myten om det mångkulturella samhället. En diskursanalys av mångfaldsrelaterade begrepp och etnicitet i svensk kulturpolitik
Engelsk titel:	The Myth of the Multicultural Society. A Discourse analyse of concepts related to diversity and ethnicity in Swedish Cultural Policy.
Författare:	Carin Norén
Kollegium:	Kollegium 1
Färdigställt:	2004
Handledare:	Jan Nolin och Veronica Trépagny

Abstract:

The purpose of this Master´s thesis is to examine the discourses of concepts related to diversity and ethnicity in Swedish cultural policy. It focuses on how the society is presented in different contexts and how people with a different ethnic origin than the majority, are represented in the cultural policy of the Swedish State. The study is restricted to concern immigrants.

Six governmental cultural policy documents, reaching over a time period of eight years (1995-2003) are examined as follows: Which key terms are used in the presentations? Which contexts and discourses can be distinguished? Have the discourses changed over the time period examined, and if so, how?

The theoretical starting point in the thesis is the discourse perspective of Laclau and Mouffe. By using some of their instruments to help construct discourses, I start off by interpreting the multicultural society as a myth. A conclusion made in this study is that the documents display problems with denominations of the society as well as the people in it. By giving these ambiguous concepts specific meaning in different discourses alternative interpretations are excluded, which in turn influences the way we think and act.

Nyckelord: diskurs – diskursanalys – mångfald – etnicitet – mångkulturellt samhälle – identitet

Innehållsförteckning

1. Inledning **5**
1.1 Syfte och frågeställningar 6
1.2 Uppsatsens disposition 6
1.3 Avgränsningar 7
1.3.1 Begrepp 7
1.3.2 Material 8
1.4 Tidigare forskning och internationella styrdokument 10
1.4.1 Socialantropologi och etniska relationer 10
1.4.2 Kulturpolitik och etniska relationer 11
1.4.3 Diskursanalys och etniska relationer 12
1.4.4 Internationella kulturpolitiska styrdokument 13

2. Teori och metod **14**
2.1 Diskursanalys 14
2.2 Laclau & Mouffes diskursteori 15
2.2.1 Språk 16
2.2.2 Samhälle och identitet 17
2.3 Centrala analysverktyg 19

3. Material **20**
3.1 Dokumentens kontext 20
3.1.1 Kulturpolitik 20
3.1.2 Integrationspolitik 21
3.2 De utvalda dokumenten 23
3.2.1 Period I: 1995-1998 23
3.2.2 Period II: 2001-2003 24

4. Analys av Period I: 1995-1998 **26**
4.1 SOU 1995:84 Kulturpolitikens inriktning 26
4.1.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor 26
4.1.1.1 *Integrering och Acceptans av skillnader* 27
4.1.1.2 *Kulturell identitet* 27
4.1.2 Människor med annan etnisk bakgrund 32
4.1.3 Diskurser i texten 32
4.1.3.1 *Integrering och Acceptans av skillnader* 32
4.1.3.2 *Myten ”Det mångkulturella samhället”* 33
4.1.4 Kontextuella sammanhang 34
4.2 Prop. 1996/97:3 Kulturpolitik 36
4.2.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor 36
4.2.2 Människor med annan etnisk bakgrund 39
4.2.3 Diskurser i texten 42
4.2.4 Kontextuella sammanhang 42
4.3 Prop. 1997/98:16 Sverige, framtiden och mångfalden 44
4.3.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor 44
4.3.2 Människor med annan etnisk bakgrund 46

5. Analys av Period II: 2001-2003 **48**
5.1 Regeringens skrivelse 2001/02:129 Integrationspolitik för 2000-talet 48
5.1.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor 48
5.1.2 Människor med annan etnisk bakgrund 49
5.2 Dagordning för kultur 2003-2006 51
5.2.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor 51
5.2.2 Människor med annan etnisk bakgrund 53
5.3 Sektorsprogram för nordiskt kultursamarbete 2003 54
5.3.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor 54
5.3.2 Människor med annan etnisk bakgrund 55

6. Resultat och diskussion **56**
6.1 Översikt 56
6.2 Förändring över tid 59
6.2.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor 59
6.2.3 Människor med annan etnisk bakgrund 60
6.3 Diskussion 60
6.3.1 Det mångkulturella samhället 60
6.3.2 Kategorisering 62

7. Sammanfattning **64**

Källförteckning **66**

1. Inledning

Allt fler kulturer representeras i det svenska samhället i takt med att invandringen och invånarantalet ökar. I vart och vartannat debattforum används idag ord som *etnisk, kulturell, mångfald* och *mångkulturellt* med många varianter, och dessa mångtydiga begrepp får olika betydelser i olika sammanhang. I den svenska kulturpolitiken är ett av målen att ”främja kulturell mångfald” samt att ”främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.”[1] Vad innebär t.ex. *kulturell mångfald* här? Att det i verkligheten inte är helt oproblematiskt med *möten mellan olika kulturer* visar sig i exemplet från Ånge kommun i Medelpad, där det i december 2002 fattas ett beslut om att asylsökande inte får låna biblioteksböcker med sig hem. Ett beslut som senare rivs upp efter att kommunen anmälts till Ombudsmannen för etnisk diskriminering. [2]

1993-1998 utfördes diskrimineringsundersökningar på uppdrag av Integrationsverket. I rapporten *Diskriminering, integration och etniska relationer*[3] redovisas språkkunskaper, upplevelse av kulturskillnader samt förtroende för myndigheter som styrande faktorer för hur integrerad en medborgare känner sig i samhället. Med sina förutsättningar som informations- och utbildningscenter, som mötesplats för olika kulturer och i sitt agerande som samhällsinstitution i bemötandet av individen, tycks folkbiblioteket ha en naturlig plats i arbetet med att skapa ett samhälle där alla medborgare känner sig välkomna.

Utgångspunkt för mitt arbete var just mitt intresse för folkbibliotekens mångkulturella verksamheter. Att dessa verksamheter finns och är mycket vitala fick jag uppleva under ett antal besök på bibliotek som i sin vardag arbetar med bibliotekservice till olika etniska grupper. Dessa biblioteksbesök, som utfördes både i Sverige och i Danmark, känns mycket värdefulla och har gett stor insikt i hur folkbibliotek har anpassat sig till den förändrade samhällssituation som invandringen har bidragit till.

Under mina biblioteksbesök väcktes tankarna om vilka handlingsplaner eller riktlinjer det är som ligger till grund för folkbibliotekens verksamhet med etniska grupper. I Sverige antogs en bibliotekslag 1997. I denna finns en formulering om att folk- och skolbibliotek ska ägna särskild uppmärksamhet åt vissa grupper i samhället och som en av dessa grupper nämns invandrare.[4] Den kategorisering av människor som här kom till uttryck väckte min nyfikenhet. I socialstyrelsens lexikon *Mångfald, integration, rasism och andra ord* skrivs det om *kategorisering* att när sådan sker, är det viktigt att fråga sig *vem det är som utför kategoriseringen och i vilket syfte.*[5] Bibliotekslagen är en del av ett större sammanhang – den svenska kulturpolitiken – och min fråga växte sig allt starkare: Hur kategoriseras människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens i denna politik som är grunden för folkbibliotekens verksamhet? Vilka ord och vilka sammanhang är det som förknippas med dem? Och har dessa ord och sammanhang förändrats över tid?

[1] Regeringens proposition 1996/97:3 *Kulturpolitik* s. 27
[2] Skånska Dagbladet, 2003-08-16
[3] Lange 2000
[4] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 9
[5] Westin m.fl. 1999, s. 12

Kategorisering av människor är en form av social konstruktion, och som sådan är den möjlig att analysera utifrån ett diskursanalytiskt angreppssätt. Genom att studera hur det talas om kategorin *invandrare* i den svenska kulturpolitiken, är min ambition att försöka urskilja vilka diskurser, d.v.s. vilka framställningar av ett samhällsfenomen, som vinner företräde framför andra tolkningar.

1.1 Syfte och frågeställningar

Genom att studera Sveriges statliga kulturpolitik är syftet med uppsatsen att belysa och jämföra hur man i denna formulerar sig angående mångfaldsrelaterade begrepp och människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens.[6] Ett diskursanalytiskt angreppssätt kommer att användas i studierna av ett antal kulturpolitiska dokument. Två huvudbegrepp som jag kommer att använda mig av och som jag redan nu vill introducera är *nodalpunkter* och *ekvivalenskedjor*. Nodalpunkter kan sägas vara de viktigaste begreppen i en diskurs, omkring vilka övriga begrepp i diskursen ordnas. Ekvivalenskedjor är det sätt på vilket diskurser organiseras: de knyter samman begrepp med varandra och ger dem på så sätt ett innehåll.[7] I studierna kommer jag att fokusera på följande frågeställning:

Vilka begreppsliga instrument utvecklas i svensk kulturpolitik för att hantera människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens och mångfald?

Denna övergripande frågeställning kan delas upp i delfrågorna:

- Vilka är nodalpunkterna?
- Vilka är de viktigaste ekvivalenskedjorna?
- Hur har nodalpunkterna och de viktigaste ekvivalenskedjorna förändrats över tid?

En utgångspunkt i mitt arbete är att *det mångkulturella samhället*, som är ett oerhört komplicerat begrepp, närmast är att betrakta som en myt i diskursanalytisk bemärkelse. Hur jag rent praktiskt behandlar frågan om *det mångkulturella samhället* som myt kommer att illustreras i de analytiska kapitlen 4 och 5.

1.2 Uppsatsens disposition

Här i kapitel 1 följer efter inledning, syfte och frågeställningar, avgränsningar i uppsatsen samt tidigare forskning.

Kapitel 2 presenterar diskursanalys som teori och metod: Först dess filosofiska utgångspunkt och därefter det diskursanalytiska perspektiv – Laclau och Mouffes diskursteori – som jag har valt att använda mig av. Deras syn på språk, samhälle och identitet kommer där att behandlas liksom

[6] Här är jag medveten om att det är problematiskt att jag själv måste använda en beteckning för just det som jag vill studera i mitt material, men jag kommer att referera till gruppbildningen som ”människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens”. Likaså är det inte utan problem för mig att ge definitioner av mångfaldsrelaterade begrepp, eftersom jag vill studera andras användning av dem och själv hålla mig så neutral som möjligt.
[7] Jørgensen & Phillips 2000, s. 35 och 58

deras begreppsapparat. Jag redogör därefter för hur jag kommer att använda mig av diskursteorin – med hjälp av vilka begrepp och på vilket sätt jag kommer att genomföra analysen.

Kapitel 3 beskriver mitt material. Först ges en kort bakgrund till de tankar som varit styrande i kulturpolitiken och integrationspolitiken fram till idag. Därefter presenteras de utvalda dokumenten.

Kapitel 4 och kapitel 5 utgörs av analysen, uppdelad i två tidsperioder. Här kommer jag att försöka identifiera nodalpunkter och följa dem i olika ekvivalenskedjor i texten, för att kunna urskilja vilka diskurser som konstitueras i de olika dokumenten.

Kapitel 6 presenterar en översikt över resultatet och utvecklar diskussionen angående de diskurser som framträder ur analysen. Jag anknyter då både till teorin och till den tidigare forskning som jag tar upp inledningsvis.

Kapitel 7 sammanfattar uppsatsen.

1.3 Avgränsningar

1.3.1 Begrepp

Begrepp som *mångkulturellt* och *kulturell mångfald* kan innebära mer än *etniska* kulturer. De innefattar även delkulturer som t.ex. arbetarkultur och kvinnokultur.[8] Jag vill därför tydligt klargöra att jag i min uppsats valt att utgå enbart från den etniska aspekten, d.v.s. gällande den kategorisering av människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens, de som kallas invandrare. Detta hindrar dock inte att begreppen när de förekommer i det material som jag har funnit, innefattar även andra aspekter än den som intresserar mig.

En avgränsning måste också göras angående den gruppering av människor som studien är inriktad på: Uppsatsen behandlar de människor som själva har invandrat till Sverige, eftersom man med begreppet *etniska minoriteter* idag i Norden skiljer mellan två huvudgrupper: urbefolkningar och migranter. Urbefolkningar utmärks av att ha en långvarig historisk tillhörighet i sitt territorium, men är inte statsbärande till skillnad från den dominerande etniska gruppen.[9] I Sverige räknas samer, judar, romer och tornedalsfinnar som urbefolkningar.[10] Immigranter, som är en synonym till invandrare, har kommit till landet i nyare historisk tid, men till denna grupp räknas vanligen också barn och ibland barnbarn till dem som invandrat, speciellt om man urskiljer sig från majoriteten med hudfärg eller religion.[11] Begreppet *invandrare* och vem som ska innefattas av det har varit starkt omdebatterat och 1998 tillsattes en utredning angående användandet av begreppet i myndigheternas verksamhet. I denna slås fast att begreppet bör användas enbart om de personer som själva har flyttat till Sverige och folkbokförts här. Det

[8] Westin m.fl. 1999, s. 9
[9] Eriksen 1997, s. 14
[10] Urbefolkningar går att urskilja i ytterligare etnoterritoriella (samer och tornedalsfinnar) och etnolingvistiska (romer) minoriteter. Judarna är i Sverige varken en etnoterritoriell eller etnolingvistisk minoritet. Westin m.fl. 1999, s. 92
[11] Eriksen 1997, s. 14

tas också avstånd från benämningen ”andra generationens invandrare” om barn med minst en förälder född utomlands.[12] Det är just denna typ av frågor – olika benämningar av människor – som intresserar mig och som jag vill analysera i utvalda statliga dokument.

Frågorna om etnisk och kulturell mångfald i dagens samhälle är ett mycket stort arbetsområde. Jag kommer att koncentrera min studie på svensk kulturpolitik. Begreppet *kulturpolitik* har ingen given innebörd, och i mitt användande av det kommer jag inte att referera till en viss betydelse. Vissa gånger framgår det av kontexten, medan det andra är mer otydligt. Begreppet innefattar dels ett värderingsperspektiv, där regeringar och andra maktintressenter i samhället kan påverka människor med de värderingar de vill se accepterade, värderingar som blir identitetsgrundande, såsom yttrandefrihet och religionsfrihet. Dels kan kulturpolitik förstås som en sektor i samhället. Den avspeglar då den politiska kampen om att sätta ramarna för hur konstnärlig verksamhet ska bedrivas.[13]

Eftersom jag i min studie vill granska de inrikes förhållandena har jag gjort en avgränsning i materialet gentemot Sveriges internationella kontakter. Dessa förekommer också i samband med frågorna om identitet, nya kulturintryck och kultur- och erfarenhetsutbyte och ibland går det inte att särskilja i texterna när det talas om de inrikes respektive de utrikes förhållandena. Jag kommer att kommentera detta i analysen, men kommer inte att gå närmare in på ”utrikesdiskursen”. Detta innebär också en avgränsning mot EU.

1.3.2 Material

I mitt sökande efter dokument hade jag svårigheter att finna ”dagsfärskt” kulturpolitiskt material som diskuterar mångfaldsbegrepp. Med det menar jag då dokument som är nyare än den kulturpolitiska utredning, proposition och betänkande som kom under mitten av 1990-talet. Dessa dokument är de som ligger till grund för den gällande kulturpolitiken. Men det faktum att de har några år på nacken gör att utvecklingen inom dessa frågor inte kan belysas med några officiella kulturpolitiska dokument, eftersom det i dagsläget inte finns några.[14]

Min intention med studien var dock att se en utveckling över tid angående mångfaldsbegrepp och sådana förekommer i stort sett all politik idag. Eftersom mina studier är inriktade på en viss grupp människor i samhället som kategoriseras som *invandrare* och som innefattas av en egen politik, kändes det naturligt att också beröra den politik som förut hette *invandrarpolitik*, men som idag benämns *integrationspolitik*. I denna finns avsnitt som behandlar just kultur. Jag hade alltså nu att göra med ett antal dokument som diskuterade kultur och mångfaldsbegrepp, men som inte tillhörde samma samhällssektor. Däremot kunde jag, med hjälp av dokument från olika samhällsektorer, skapa en tidsperiod som även belyste utvecklingen under 2000-talet. Jag bestämde mig därför för att inte fästa uppmärksamhet på vilka dokument som var producerade inom vilket departement, så länge dokumentet behandlade förhållandet kultur och etnicitet. Jag vill förtydliga att jag inom integrationspolitiken enbart kommer att studera vad som sägs angående kulturpolitik, eftersom integrationspolitik är ett så stort och komplext område i sig. Mitt material består på så sätt av dokument både från Kulturdepartementet och från

[12] Ds: departementsserien, 2000:43, s. 49
[13] Duelund 2003, s. 13f.
[14] Telefonsamtal med handläggare, Kulturdepartementet, 2003-11-17

Näringsdepartementet (vari integrationspolitiken ingår) samt ett dokument från Utrikesdepartementet. Man kan anta att kulturerna för departementen skiljer sig åt som en följd av att de riktar sin uppmärksamhet på olika sakfrågor och skilda aktörer, men det finns ändå skäl att hävda att de synkroniserar med varandra, eftersom det i dokumenten finns hänvisningar över sektorsgränserna. Det är utvecklingen över tid som intresserar mig i första hand och inte skillnaderna mellan de olika sektorerna.

Genom att använda mig av dokument från olika samhällssektorer fick jag så fram material som kunde belysa en utveckling över tid. Jag har här avgränsat mina studier till att gälla från 1995 fram till 2003, med en indelning av dokumenten i två tidsperioder: 1995-1998 samt 2001-2003. Varför det blev just den här tidsperioden beror på att det i mitten av 1990-talet hände en hel del i kulturpolitiken då det producerades flera nya dokument. Att även inkludera den föregående kulturpolitiska utredningen och propositionen från 1970-talet skulle ha blivit alltför omfattande att studera när det är förhållandena av idag som intresserar mig. Att några år är utelämnade mellan perioderna anser jag bara underlättar att se en möjlig utveckling av idéerna i dokumenten. Period I (1995-1998) innehåller något ”tyngre” dokument med två propositioner som kom i snabb följd. Inte desto mindre tillmäter jag dokumenten av period II (2001-2003) samma värde, eftersom de ju utgör senare exempel på sättet att tala om problematiken och på hur diskurserna möjligtvis förändrats.

Detta leder mig in på diskussionen om vilka dokument det är som jag har valt bort i min studie: I mitten av 1990-talet kom som tidigare nämnt en kulturpolitisk utredning, proposition och betänkande. Medan de två första ingår i mitt material har jag valt bort betänkandet, av det skälet att Kulturutskottet i stort godkände kulturpropositionens förslag. Dessutom behandlar betänkandet propositionens konkreta förslag vilket betyder att beskrivande delar – som kunde ha varit av intresse för mig – saknas i betänkandet. Att jag valde bort de utredningar som föregick integrationspropositionen liksom tidigare handlingsplaner för det nordiska kultursamarbetet har att göra både med utrymmesskäl som med den tidsperiod som jag velat studera.

De dokument som analysen innehåller är alla statliga, till skillnad från hur samma ämne skulle framställas inom exempelvis media. Då jag har valt att koncentrera mig på en relativt kort tidsperiod, innebär det också att alla dokumenten är produkter av den sittande socialdemokratiska regeringens politik. Om det varit ett maktskifte under denna tidsperiod hade en möjlighet varit att exempelvis försöka urskilja en viss partipolitisk diskurs, men detta är inte mitt syfte. Jag är medveten om att de diskurser jag kommer att beröra innefattar en viss politisk ideologi, men detta är inget som jag kommer att uppehålla mig vid eftersom jag inte jämför partipolitiska diskurser. Att det är ”samma” regering som gett upphov till dokumenten ser jag inte som något negativt, utan tvärtom, kan utvecklingen just därför bli spännande att följa.

Förutom att vara statliga så består mitt material av skriftliga dokument. Genom detta urval väljer jag samtidigt bort andra källor till förståelse av den kulturpolitiska diskursen, exempelvis de kulturpolitiska debatterna i riksdagen. De finns visserligen att tillgå i skriftligt format, men är av mer obearbetad karaktär och innebär också en mer partipolitisk och individuell diskurs, vilket jag inte är ute efter. En analys av ett urval dokument kan aldrig sägas vara uttömmande, men då de skriftliga dokumenten är officiella och menade att beskriva Sveriges politik, får de ändå sägas ge en god förståelse av kulturpolitikens tänkande i dessa frågor.

1.4 Tidigare forskning och internationella styrdokument

Forskningen om etniska relationer är ett mycket stort och brett område som sysselsätter forskare inom många olika slags ämnen och genrer. I Sverige har ett tvärvetenskapligt utbildningsområde vuxit fram som går under namnet IMER (Internationell Migration och Etniska Relationer) med forskning inom etnicitet, integration och kulturmöten.[15] Vid Stockholms Universitet finns Ceifo (Centrum för invandrarforskning) med en internationell forskarmiljö inom ämnen som internationell migration, etniska relationer och mångkulturella samhällsformationer.[16] På Mångkulturellt Centrum i Fittja, arbetas det på olika sätt för att ”migrationsrelaterade fenomen ska inkluderas i det nationella kulturarvet”. Forskningen som bedrivs här, i samarbete med olika högskolor, har en etnologisk inriktning med interkulturellt perspektiv.[17]

1.4.1 Socialantropologi och etniska relationer

Thomas Hylland Eriksen, professor i socialantropologi, är en av många forskare som studerat förhållandet mellan olika etniska grupper i moderna stater. Han menar att i stort sett alla samhällen i världen inbegriper olika *etniska grupper*[18]. Multietniska samhällen har bildats och existerat på så olika premisser genom historien att det är omöjligt att generalisera när det gäller konfliktnivåer i dessa samhällen. I vissa samhällen har etniska grupper levt skarpt åtskilda och i andra har de övergått gradvis över ett hundratal år till att bli en grupp. Den nuvarande debatten om *det multietniska samhället*[19] eller *det flerkulturella samhället* kan, enligt Hylland Eriksen, vara den motsättning i efterkrigstiden som avlöst tidigare motsättningar mellan höger- och vänsterpolitik eller kapitalism och socialism. Detta i och med att det inte längre är möjligt att tänka på världen som tydliga åtskilda kulturer knutna till ett specifikt territorium. De flesta europeiska stater består av en stor dominerande etnisk grupp – som ofta har namn efter staten – och ett större eller mindre antal etniska minoriteter. Undersökningar har visat att i länder med en stor dominerande majoritet är risken större att minoriteter förbises än i länder som är mycket mångfaldiga eller mycket enhetliga i sin etniska sammansättning. Hylland Eriksen påtalar att minoriteter endast finns i kraft av majoriteter: minoriteter uppstår i relation till en eller flera grupper. Han menar att det huvudsakligen är maktskillnader och inte kulturskillnader som ligger till grund för synlig diskriminering som exempelvis olikbehandling på arbetsmarknaden, litet utrymme i massmedia och dålig politisk representation.[20]

[15] http://www.imer.mah.se [2003-10-21]
[16] http://www.ceifo.su.se/en/ceifo.htm [2003-10-21]
[17] http://www.mkc.botkyrka.se [2003-10-21]
[18] Med *etniska grupper* menas här grupper som utgår från att de har olikt ursprung och betraktar sig som mer eller mindre kulturellt olika. Eriksen 1997, s. 10
[19] Ett multietniskt samhälle innebär ett samhälle bestående av flera grupper som menar att de har olikt historiskt ursprung, men som inte nödvändigtvis är kulturellt olika. Enligt Eriksen skiljer detta det multietniska samhället från det flerkulturella. Ibid., s. 30
[20] Ibid., s. [9]ff

1.4.2 Kulturpolitik och etniska relationer

I Danmark är forskningen kring ämnet etniska relationer och kulturpolitik mycket aktuell. Kultursociolog Dorte Skot-Hansen, som leder Center for Kulturpolitiske Studier vid Danmarks Biblioteksskola, menar att det är först på senare år som diskussionen om det mångkulturella samhället på allvar tagits upp i den danska kulturpolitiken. Trots att det uppnåtts en viss framgång i retorik och ideologi, anser hon att det återstår mycket arbete för att få igång den tröghet som utmärker både Kulturministeriet[21] och kulturinstitutionerna. En förändring från begreppet om en homogen identitet till att acceptera att det finns en mångfald av olika röster, är långsam inom produktionen och spridningen av konst och kultur. De statliga initiativ som tidigare tagits mot en mer pluralistisk kulturpolitik menar hon har varit inkonsekventa och slumpmässiga och en bra bit in på 1990-talet lämnades de kulturpolitiska bidragen till det mångkulturella området till Socialministeriet och humanitära organisationer med integration som huvudmål. Etnicitet kom att ses som ett problem istället för en möjlighet och de projekt som startades blev enstaka händelser som inte var etablerade i kulturinstitutionerna och som inte kunde fortgå utan en budget. Undersökningar visar att de kulturinstitutioner som lyckats bäst i att nå ut till etniska grupper är biblioteken.[22] 2001 publicerades rapporten *Frirum til integration* som är en undersökning utförd i samarbete mellan Statsbiblioteket, Odense Centralbibliotek och Århus kommuns bibliotek i Danmark. Rapporten belyser såväl etniska minoriteters användning av bibliotek som bibliotekets roll i integrationsprocessen.[23]

I mitten av 1990-talet tillsattes i Danmark en kulturpolitisk utredning, *Kulturens Politik*, med syfte att analysera aktuella problemställningar i danskt kulturliv. Kultursociolog Charlotte Toft och invandrarkonsulent Ole Hammer diskuterar däri begrepp som *etnisk ligestillning* och *flerkulturell ligestillning*.[24] Utredningen utfördes av Nordisk Kultur Institut, som är ett tvärvetenskapligt institut för kulturpolitisk forskning, och arbetet leddes av institutets forskningsledare kultursociolog Peter Duelund. Sedan 1970-talet har han ägnat sig åt kulturpolitiska studier och är bl.a. konsult för Nordiska Ministerrådets[25] kultursamarbete och representerar som sådan de nordiska länderna i Europarådets[26] kultursamarbete. Han har också lett forskningsprojektet *Nordisk Kulturpolitik under Förändring* (1998-2003) som analyserar, utvärderar och jämför nordisk kulturpolitisk utveckling sedan andra världskriget fram till idag. Det arbetet har resulterat i rapporten *Nordic Cultural Model*.

Av de studier inom Biblioteks- och informationsvetenskap som relaterar till etniska relationer kan förutom Skot-Hansens forskning nämnas den danska rapporten *Kulturinstitutionernes bidrag til det kulturelt mangfoldige Danmark*[27] samt de två magisteruppsatserna från BHS: *Folkbibliotek*

[21] Kulturministeriet är den danska motsvarigheten till Kulturdepartementet.
[22] Skot-Hansen 2002
[23] *Frirum til integration* 2001
[24] Hammer og Toft 1995
[25] Nordiska Ministerrådet bildades 1971som ett samarbetsorgan mellan de nordiska regeringarna. http://www.norden.org/web/3-1-raad/3-1-5-nmr/sk/index.asp [2004-05-04]
[26] Europarådet bildades 1949 för att värna demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatens principer. Alla Europas stater är idag medlemmar, förutom Monaco och Vitryssland. http://www.ud.se/sb/d/2562 [2004-05-04]
[27] Hvenegaard Rasmussen och Lee Høirup 2001

- en väg till integration[28] och *Det mångkulturella biblioteket: en studie av invandrares biblioteksvanor vid Biskopsgårdens skolbibliotek I Göteborg*.[29]

1.4.3 Diskursanalys och etniska relationer

Diskursanalytiska studier med ämnesorientering etniska relationer var ovanliga fram till 1980-talet, då de sociala och politiska frågorna kring invandring och etniska relationer i Europa och Nordamerika ökade. Det var då främst kritiska diskursanalyser som började studera attityder mot etniska grupper i text och tal.[30] Studier om rasism inom media, som är en källa till många människors uppfattningar, har bedrivits sedan 1970-talet. Resultaten visar på att minoriteter där inte bara är underrepresenterade, utan de omnämns oftare i negativa kontexter än i positiva och de intar många gånger en passiv roll, d.v.s. de kommer sällan själva till tals utan omnämns i aktioner vad som görs för eller emot dem, aktioner som kommenteras av ”experter” som tillhör majoriteten.[31]

En av föregångsmännen inom diskursanalys av etniska relationer är den nederländske professorn i diskursstudier Teun A. van Dijk, som sedan början av 1980-talet har utfört kritiska diskursstudier om hur majoritetsbefolkningen i vardagligt tal, inom massmedia, i den privata sektorn och i den offentliga, talar och skriver om minoriteter och etniska relationer. Van Dijk använder sig av ett tvärvetenskapligt perspektiv i sina studier, vilket han anser vara nödvändigt i studiet av diskurs och kommunikation. För att kunna förstå hur dominerande grupper talar om minoriteter och invandrare och på så sätt reproducerar mönster av fördomar och rasism i samhället, måste hänsyn även tas till socioekonomiska, politiska och kulturella faktorer. Sociala system som upprätthåller maktförhållanden är inte begränsade till enbart kommunikation utan innebär också ojämlik tillgång till materiella eller symboliska resurser som land, medborgarskap, (god) inkomst, arbete, bostad, hälsa, utbildning, status, respekt, utrymme i politiken, i media o.s.v.[32] Slutsatser i van Dijks studier för fram en princip om ett positivt framställande av oss själva mot ett negativt om andra.[33]

Sociologen Stuart Hall är en annan forskare som har ägnat sig åt diskursstudier av etniska relationer och framställningen av ”det Andra”. Hall var en av pionjärerna inom ämnesområdet Cultural Studies i England på 1970-talet, och med sitt intresse för ras-, identitets- och maktfrågor har han gett upphov till många debatter om mångkulturalism.[34] I sina studier ställer Hall frågan om hur vi skildrar människor som är olika oss i dagens populärkultur och varför det finns en fascination för ”det Andra”. En typisk form som används för att framställa människor som på något sätt skiljer sig från majoriteten, är i en dubbel representationsform. Människor representeras då i dubbla uppsättningar termer som kontrasterar skarpt mot varandra, exempelvis bra/dålig, civiliserad/primitiv, ful/oemotståndligt attraktiv, frånstötande p.g.a. olik/tilldragande p.g.a. främmande. I studiet av bild- och textkombinationer i media ger Hall exempel på hur en myt fungerar: En bild kan ha både en denotativ betydelsenivå och en konnotativ, d.v.s. bilden

[28] Hamarashid 2003
[29] Aronsson och Eli 1997
[30] Discourse, Ethnicity, Culture and Racsicsm 1997, s. 166
[31] van Dijk 1984, s. 9
[32] Discourse, Ethnicity, Culture and Rasicsm1997, s. 147f.
[33] Ibid., s. 165ff.
[34] http://www.blackculturalstudies.org/s_hall/hall_index.html [2004-03-09]

visar något som verkligen händer samtidigt som den bär ett underliggande budskap. Dess mening är tvetydig och går inte att fastställa och istället för att då söka efter en rätt eller fel mening, menar Hall att man måste fråga sig vilken mening avsändaren föredrar att framställa.[35]

Inom Biblioteks- och informationsvetenskap framhålls diskursanalys som en utmärkt metod, eftersom den liksom många forskningsfrågor inom ämnet fokuserar på en kommunikationsprocess. Användningen av diskursanalytiska studier inom Biblioteks- och informationsvetenskap har ökat sedan början av 1990-talet, varav forskare som Frohmann och Budd & Raber kan nämnas.[36] Två avhandlingar som presenterar diskursanalyser är Sanna Taljas *Music, Culture and the Library Discourse*[37] samt Joacim Hanssons *Om folkbibliotekens ideologiska identitet*.[38]

1.4.4 Internationella kulturpolitiska styrdokument

FN och UNESCO[39] tillsatte 1992 FN:s Världskommission för Kultur och Utveckling (World Commission on Culture and Development). Kommissionen, som kom att bestå av ett tiotal ledande experter inom olika områden och från olika delar av världen, hade till uppdrag att åstadkomma en världsrapport om kultur och utveckling, med en handlingsplan om hur kulturella behov ska tillgodoses idag och i framtiden. I samarbete med en mängd arbetsgrupper inom olika sakområden publicerades 1995 rapporten *Vår skapande mångfald*.[40] Utgångspunkt i FN:s rapport är att kulturen, vår livsstil och våra attityder, är avgörande för en hållbar utveckling. Mänskliga rättigheter och en värdig tillvaro ses som grundläggande för att villkoren för mänskligheten ska kunna förbättras, och det innefattar givetvis stora pågående politiska, ekonomiska och sociala processer. Den globala aspekten på rapporten gör att frågorna angående kulturell mångfald och identitet är mycket omfattande. Men det är också ett bevis på att det på global nivå är möjligt att se en helhet i så komplexa frågor. Inför arbetet med *Vår skapande mångfald* efterfrågades underlag för rapporten från de olika Unescoregionerna, varav Europa är en. Europarådet sammanställde då en rapport om europeiska kultur- och utvecklingsfrågor idag och i framtiden som fick namnet *In from the margins*. Namnet syftar dels på de miljontals människor som idag missgynnas i samhället – äldre, handikappade, fattiga och kulturella minoriteter – och som rapporten anser bör föras in från marginalerna i samhället, och dels på kulturpolitiken som bör föras in från maktens marginaler.[41] I min uppsats kommer jag inte att analysera de svenska influenserna till och från de internationella styrdokumenten, utan de finns snarare med som en referens till den internationella utvecklingen.

[35] Hall 1997, s. 324ff.
[36] Budd & Raber 1996
[37] Talja 2001
[38] Hansson 1998
[39] UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation)
[40] *Vår skapande mångfald* 1996, s. 295 ff.
[41] *In from the margins* 1997, s. 9ff

2. Teori och metod

Det finns många angreppssätt för frågor angående etnisk och kulturell mångfald. Jag har valt att göra det utifrån diskursanalysens teori och metod, eftersom mitt intresse för den växte i takt med min kunskap om den. Diskursanalys är möjlig att använda både som en kvalitativ och kvantitativ metod, även om en kvalitativ ansats är vanligare.[42] Det är en kvalitativ ansats som jag kommer att ha i min studie eftersom jag vill studera hur ett antal aktörer använder sig av mångtydiga begrepp, inte hur ofta de använder dem, utan vilken betydelse de lägger i begreppen.

Här nedan kommer jag att presentera diskursanalys som teori och metod. Efter en introduktion av vad diskursanalys innebär, följer en redogörelse för Laclau och Mouffes diskursteori, som är det diskursanalytiska perspektiv som jag kommer att använda mig av. Deras tankar om språk, samhälle och identitet kommer där att utredas i samband med den begreppsapparat som de använder. Avslutningsvis redogör jag för hur jag själv kommer att använda mig av diskursteorin och på vilket sätt jag kommer att genomföra analysen.

2.1 Diskursanalys

Diskurs kan förklaras som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)”[43], och kan sägas vara det mönster språket är strukturerat i och som vi använder när vi befinner oss i ett visst socialt sammanhang.[44] I detta fall handlar det om en slags ”politisk diskurs”, till skillnad från en ”medicinsk diskurs” eller en ”religiös diskurs”. Diskursanalys är en teori och metod som behandlar språkbruk. Språket står i fokus och diskursanalysens utgångspunkt är att språket inte återger verkligheten utan bidrar till att forma den. Men den är inte enbart inriktad på språk och text, utan också på den kontext, det sammanhang, i vilket språket ingår. Det gör den till en vetenskaps- och samhällsteori.[45]

Teori och metod är inom diskursanalysen sammanlänkade och för att kunna använda sig av analysmetoden måste den grundläggande filosofin accepteras. Det finns olika slags diskursanalytiska teorier, men de bottnar alla i ett s*ocialkonstruktivistiskt*[46] synsätt. Socialkonstruktivismen utgår från tanken att vi aldrig kan vara neutrala när vi talar om vår omvärld, utan i det att vi talar bidrar vi aktivt till att skapa och förändra vår omvärld, våra identiteter och sociala relationer.[47] Det går alltså inte att skilja mellan verklighet och språk: Så fort vi talar om verkligheten konstruerar vi den med hjälp av vårt språk, och resultatet är det som vi uppfattar som ”verkligheten”. Motsatsen är de som förespråkar att det finns ett neutralt observationsspråk för att beskriva vår omvärld.[48] Vidare förutsätter socialkonstruktivismen att vår kunskap om världen är kulturellt och historiskt präglad, d.v.s. min världsuppfattning beror på vem jag är och att jag befinner mig just här och nu. Den sociala världen är inte något på förhand givet, utan denna skapas av oss människor utifrån oss som individer. Genom sociala processer

[42] Wetherell m.fl. 2001, s. 10
[43] Jørgensen & Phillips 2000, s. 7
[44] Ibid.
[45] Bergström & Boréus 2000, s. 221f
[46] Socialkonstruktivism betecknar en del nyare teorier om kultur och samhälle. Jørgensen & Phillips 2000, s.11
[47] Jørgensen & Phillips 2000, s. 7ff
[48] Bergström & Boréus 2000, s. 22 ff

byggs gemensamma sanningar upp, vilka indirekt styr våra handlingar – vad som anses som naturligt och vad som inte är accepterat.[49] Syftet med *diskursanalysen* är alltså att analysera det mönster som språket har i ett bestämt socialt sammanhang. Diskursanalysen utgår från att det sätt vi talar på och hur vi använder vissa uttryck får konsekvenser för hur samhället ser ut. Det är en spännande tanke och känns som en bra utgångspunkt för mitt arbete.

En svårighet med att studera diskurser och att utgå från att världen är socialt konstruerad, är att även den som studerar diskurserna ingår i dem och måste på så sätt ifrågasätta det som är ”naturligt”. Frågan om i vilken mån det är möjligt att distansera sig från sin egen verklighet är inte helt lätt. Vad som mera kan påtalas vara problematiskt för diskursanalysen är att det resultat som framkommer, enligt teorin är ytterligare en diskurs, inte mer sann eller osann än någon annan. Det framhålls därför som viktigt att göra det möjligt för läsaren att bedöma de tolkningar som görs.[50] Trots att diskursanalysens resultat kan sägas vara ytterligare en diskurs om världen, anser jag att det ligger ett värde i just detta att bidra med ännu en diskurs. Det är ett försök att öppna upp diskussionen och möjligtvis bidra till nya diskurser.

Jørgensen & Phillips presenterar i *Diskursanalys som teori och metod* ett antal diskursanalytiska perspektiv som lämpar sig för studier inom kommunikation, kultur och samhälle. Det perspektiv som där kallas *diskursteori,* och som utgår ifrån den politiska teoretikern Ernesto Laclau och den politiska filosofen Chantal Mouffe, är den diskursanalytiska riktning jag tänker använda mig av i min uppsats. Laclau och Mouffes teori intresserar sig främst för de diskurser som utspelar sig på en samhällelig nivå, till skillnad från t.ex. diskurspsykologin som mer fokuserar på människors språkbruk i vardagen. Ett annat skäl till varför Laclau och Mouffe intresserar mig är deras syn på utövandet av diskurs – till skillnad från exempelvis Fairclough och den kritiska diskursanalysen inkluderar de alla sociala praktiker som diskursiv praktik. Det gör att alla sociala fenomen kan granskas diskursanalytiskt, vilket kommer att utvecklas nedan.[51]

2.2 Laclau och Mouffes diskursteori

Michel Foucault anses vara diskursanalysens grundare, i det att han utvecklat teorier om de regler som styr vad som blir accepterat som sant i en viss tidsepok. Hans syfte har varit att klarlägga dessa regler, eftersom sanningen för honom är en diskursiv konstruktion.[52] En central fråga inom diskursanalys är vad som läggs i begreppet *diskurs.* Laclau och Mouffe särskiljer sig från andra diskursanalytiker genom sin mycket breda definition av diskurs – den innefattar alla handlingar och all social praktik, inte enbart tal och skrift:

> Ved ”diskursivt” forstår jag ikke ”tekst” i snæver forstand, men derimod den helhed af fænomener i og gennem hvilke den samfundsmæssige meningsproduktion finder sted, en helhed der konstituerer et samfund som sådant. Det diskursive bliver derfor ikke forstået som et samfundsmæssigt niveau eller som en samfundsmæssig dimension, men snarere som noget der har samme udstrækning som det samfundsmæssige som sådan. (…) Eftersom der ikke er noget specifikt socialt uden for det diskursive, er

[49] Jørgensen & Phillips 2000, s. 11f
[50] Ibid., s. 28f.
[51] Ibid., s. 25f
[52] Ibid., s. 19

> det klart, at det diskursive ikke er i modsætning til det ikke-diskursive, som hvis der var tale om to adskilte niveauer. Historie og samfund er en grænseløs tekst."[53]

Om man t.ex. talar om bibliotek är det inte bara talet om biblioteket som ingår i biblioteksdiskursen. Likaså ingår själva biblioteket som institution i diskursen, liksom alla bibliotekarier.

Identiteter skapas också diskursivt. Foucault menar att subjekt skapas i diskurser. Subjektet, d.v.s. jaget, är inte självständigt, utan ett medium för språket. Språket talar genom personen. Foucault talar om subjektet som *decentrerat* – ett synsätt som Laclau & Mouffe ansluter sig till.[54]

2.2.1 Språk

Som tidigare nämnt står språket i fokus inom diskursanalysen. Laclau och Mouffe har hämtat sin språkteori från poststrukturalismen vars huvudtes är att *det alltid är genom språket vi når "verkligheten"*. Den fysiska världen får enbart mening genom diskurs. Ett bra exempel på att en händelse kan tolkas på skilda sätt ger Jørgensen & Phillips med en flodöversvämning: Ett konkret faktum är att översvämningen sker, men olika människor ger olika förklaringar till varför den sker. Vissa säger att den är ett naturfenomen som beror på växthuseffekten. Andra sätter översvämningen i samband med dålig politik - regeringen har inte gjort tillräckligt för att förhindra översvämningar. En annan tänkbar diskurs är de som hävdar att översvämningen varit ett resultat av Guds vrede över folket. Diskurserna ger olika förklaringar med olika sociala konsekvenser som följd.

Laclau och Mouffes diskursteori kan kortfattat förklaras som att alla sociala fenomen aldrig är färdiga eller totala. Betydelse kan aldrig slutgiltigt fastställas och därför pågår en ständig kamp mellan diskurser om definitioner av det sociala. Allting som är på ett visst sätt, *kunde* ha varit annorlunda och ingenting är på förhand givet.[55] Detta innebär dock inte att den fysiska verkligheten inte finns, det gör den! Men den innehåller inte någon egen betydelse, utan det är något som tillskrivs den. Laclau & Mouffe säger t.ex. att en sten existerar oberoende av oss, men om vi uppfattar den som ett vapen eller ett konstverk beror på vilken diskursiv kontext den placeras i.[56]

Laclau och Mouffe förklarar sin teori utifrån vissa termer som *tecken*, *nodalpunkt*, *element* och *ekvivalenskedja*. När det gäller språk har de hämtat inspiration från lingvisten Saussure, som såg språk som ett teckensystem där vi själva lägger en betydelse i ordet och ger det ett innehåll. Först då förstår vi vad som menas med just det ordet. Tillsammans formar uttryck och innehåll ett *tecken.* Diskursteoretikerna frångår sedan Saussures teori när de menar att tecknens betydelse i en diskurs aldrig kan fastställas, utan ett tecken kan skifta i betydelse beroende på med vilka andra tecken det används, d.v.s. beroende på i vilket sammanhang det används. Exempelvis kan ordet "sparsam" användas som motsatsord till "slösaktig". Men i ett annat sammanhang kan dess motsats istället vara "generös". Ord kan dock inte ha vilken betydelse som helst, utan idén är att

[53] Laclau, Ernesto. 1980
[54] Jørgensen & Phillips 2000, s. 21f.
[55] Ibid., s. 15ff
[56] Ibid., s. 42

ord aldrig kan få en slutgiltig betydelse.[57] Hela tiden pågår kampen om betydelser och enligt Jørgensen & Phillips är diskursanalysens syfte ”att *kartlägga de processer där vi kämpar om hur tecknens betydelse ska fastställas* och där vissa betydelsebildningar blir så konventionaliserade att de uppfattas som naturliga.”[58]

Laclau och Mouffe skriver att varje diskurs är uppbyggd kring privilegierade tecken, s.k. *nodalpunkter*, som utgör ett centrum och som samlar alla andra tecken och därmed diskursen kring sig. Ett exempel på en nodalpunkt kan vara ”integration”. En diskurs etableras som en totalitet: varje tecken i diskursen är entydigt fastställda i relation till varandra och utesluter därmed andra möjliga betydelser som tecknen kan ha. Det är ett försök att skapa entydighet. Men vissa tecken kan inte fastställas: *Element* är de tecken som är och förblir mångtydiga och hotar att förändra diskursen genom sin glidande position.[59] Exempelvis kan ”kultur” ses som ett sådant mångtydigt tecken. Ensamt säger begreppet ”kultur” inte mycket, men när det förekommer i förhållande till andra ord, förändras dess identitet. Om ”kultur” sätts samman med ”yoghurt”, ”bakterieflora” och ”tarmsjukdomar” kan ordet t.ex. ingå i en medicinsk diskurs.

Ytterligare en term som presenteras i teorin är *ekvivalenskedja*. I genomförandet av en diskursanalys försöker man finna ut vilka tecken det är som förekommer tillsammans och som på så sätt bildar en *ekvivalenskedja*.[60] Exempelvis skiljs ofta människor med annan etnisk bakgrund ut genom att kopplas ihop med begrepp som: kulturell mångfald – mångkulturellt samhälle – integration. Det är ett exempel på en ekvivalenskedja.

2.2.2 Samhälle och identitet

Laclaus & Mouffes teori omfattar alla sociala fenomen. Precis som språkets innebörd aldrig går att fastställa är samhälle och identitet flytande och föränderliga. Diskursen försöker förstås få det att verka *som om* det finns en fast betydelse. Jørgensen & Phillips skriver att vi uppför oss *som om* samhället och de grupper vi tillhör är objektivt givna, *som om* verkligheten har en fast struktur. Enligt diskursteorin finns inte en objektiv struktur – det är något vi skapar – och diskursteorin vill med sin analys undersöka *hur* verkligheten skapas till att bli objektiv och självklar.

Politik innebär för Laclau & Mouffe att vi ständigt konstituerar det sociala, d.v.s. formar samhället, på vissa sätt som utesluter andra sätt. Olika diskurser, som förespråkas av olika aktörer, kämpar om att få inrätta samhället just på ett visst sätt vid en viss tidpunkt. De sociala praktiker som inte ifrågasätts och som uppfattas som naturliga kallas *objektiva.* De är avlagrade diskurser - resultat av redan utagerade politiska processer som blivit fast etablerade. Jørgensen & Phillips menar att gränsen mellan det självklara, ”det objektiva”, och det som är föremål för strid, ”det politiska”, är flytande och kan hela tiden ändras. Men att all samhällelighet hela tiden är möjlig innebär inte att det sociala kan formas fritt. Våra möjligheter att omstrukturera vilar på tidigare strukturer, eftersom diskurser har en visst tyngd och tröghet. Vissa strukturer är nödvändiga för att uppfatta världen och vi kan inte tänka utöver *alla* givna strukturer.

[57] Jørgensen & Phillips 2000, s. 16ff
[58] Ibid., s. 32
[59] Ibid., s. 34
[60] Ibid., s. 51

Vi upplever att vi befinner oss i en objektiv samhällsstruktur, medan vi egentligen producerar ”vårt” samhälle. När vi talar och skriver använder vi vissa begrepp för att beteckna samhället, och dessa begrepp kallar Laclau *myter*. En myt hänvisar till samhället som en sann helhet, men eftersom vi föreställer oss samhället, eftersom det är strukturerat av diskurser är det därför aldrig färdigt eller totalt. [61] I min analys ser jag ”det mångkulturella samhället” som ett exempel på en myt, eftersom det hänvisar till en idé av samhället som inte nödvändigtvis behöver vara sann. Jag kommer att använda ekvivalenskedjor för att identifiera myter i texterna.

Liksom samhället organiseras identiteten diskursivt. Subjekten interpelleras, d.v.s. försätts i bestämda positioner av diskurserna. Subjekt i en diskursiv struktur, säger Laclau & Mouffe, är detsamma som subjektpositioner. Det finns alltid vissa angivna positioner för subjekten i en diskurs och till dem positionerna hör vissa förväntningar om uppförande. Subjektet bestäms alltid utifrån diskurserna, och eftersom det alltid finns flera diskurser, positioneras det på flera olika platser. Oftast tänker man inte på det. Men när motstridiga diskurser samtidigt gör anspråk på subjektet uppstår en konflikt mellan positionerna. Identiteterna står då i ett *antagonistiskt* förhållande till varandra. *Antagonism* betecknar en konflikt mellan olika identiteter som blockerar varandra. Men dessa motsättningar kan upplösas genom *hegemoniska interventioner.* En hegemonisk intervention återupprättar entydigheten och processen har lyckats när det enbart är en diskurs som dominerar.[62] Hegemoni verkar även mellan ”det objektiva” och ”det politiska”. Liksom ”det självklara” när som helst kan ifrågasättas och bli en politisk konflikt, kan konflikterna upplösas och ett bestämt synsätt bli det naturliga.[63]

En individ struktureras diskursivt genom att subjektet erbjuds att identifiera sig med en subjektposition i en diskurs och får härigenom en identitet. Identiteten konstrueras genom ekvivalenskedjor som binds ihop, hur man är och hur man då samtidigt *inte* är, vilket innebär anvisningar om hur man ska vara. Men precis som diskurserna är föränderliga är identiteten det. En given identitet är möjlig, men inte nödvändig och eftersom subjektet är överdeterminerat kan det alltid identifiera sig på olika sätt beroende på situationen.

Den kollektiva identiteten, gruppbildningen, följer samma principer. En grupp konstitueras utifrån att vissa möjligheter framhävs och andra väljs bort. Även detta sker genom att ekvivalenskedjor bildas. Gruppbildningen döljer de skillnader som finns inom gruppen och är som all betydelse alltid tillfälliga tillslutningar. En grupp existerar bara genom att andra alternativa tolkningar utesluts och genom att den uttrycks i ord. Det krävs att någon talar för gruppen eller om gruppen för att den ska finnas, något som kallas *representation*. När en grupp representeras konstitueras den i kontrast till andra grupper och det innebär också att en hel samhällsbild medföljer. Gruppbildning och samhällsuppfattning är därför hårt knutna till och förutsätter varandra. Den samhällssyn och de gruppbildningar som blir de gällande avgör också hur vi handlar.[64]

[61] Jørgensen & Phillips 2000, s. 40ff
[62] Ibid., s. 48ff
[63] Ibid., s. 44
[64] Ibid., s. 50ff

2.3 Centrala analysverktyg

Det finns en mängd böcker som behandlar diskursanalys, både originaltexter och handböcker som vill underlätta till förståelse av teorierna. Det är desto svårare att hitta exempel på empiriska studier som visar hur diskursteorin kan användas som metod. Laclau och Mouffe gör inte själv några detaljerade analyser av empiriskt material[65] och lämnar på så sätt mycket frihet till användaren av deras teori. Jag kommer nedan att redogöra för de av deras begrepp som jag har valt att inrikta mig på:

För att kunna besvara min första delfråga om *vilka som är nodalpunkterna* i dokumenten blir min första uppgift att lokalisera de tecken i texterna som organiserar betydelse. I dokumenten kommer jag att studera både framställningen av samhället, liksom framställningen av människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens.

De begrepp som då blir aktuella för mig att använda är:

- *Nodalpunkter*, som organiserar diskurser
- *Myter*, som organiserar sociala rum
- *Antagonism*, konflikt mellan identiteter
- *Hegemonisk intervention*, återupprättelse av entydighet

Genom att uppsöka nodalpunkterna i mitt material, vill jag se hur de får betydelse genom att knytas till andra tecken och på så sätt spåra en *ekvivalenskedja*, en kedja som knyter ihop vissa centrala ord med varandra i materialet. Min andra delfråga – *vilka är de viktigaste ekvivalenskedjorna* – blir då aktuell och det blir möjligt att karakterisera diskurser och sociala rum och se vilken samhällsbild det är som målas upp i relation till dessa.[66]

Att se *hur nodalpunkterna och de viktigaste ekvivalenskedjorna har förändrats över tid* blir möjligt genom att undersöka hur de olika dokumenten ekvivalerar andra kedjor till samma nodalpunkter och myter. Härigenom blir det tydligt vilka betydelser man kämpar om att definiera och vilka som inte omformas.[67]

[65] Jørgensen & Phillips 2000, s. 57
[66] Ibid.
[67] Ibid., s. 36f

3. Material

Detta kapitel inleds med en bakgrund till kulturpolitiken och integrationspolitiken. När det gäller kulturpolitiken har jag till främst använt mig av danska källor, vilket har sin förklaring i att den danska forskningen på området är mer utvecklad än den svenska. Därefter följer en presentation av de dokument som jag kommer att analysera.

3.1 Dokumentens kontext

3.1.1 Kulturpolitik

Avgörande för kulturpolitikens utseende genom tiderna har varit vilket kulturbegrepp som ska vara det gällande – ifall kultur ska uppfattas och behandlas som en särskild sektor i samhället eller om kultur är något som ingår i alla delar av ett samhälle och därför inte kan avgränsas – d.v.s. ett snävt eller brett kulturbegrepp. Själva uppkomsten av ett Kulturdepartement som ska handha kulturella angelägenheter är ett uttryck för ett sektorstänkande när det gäller kultur. Kulturen är här lika med det område som Kulturdepartementet ansvarar för.[68] I Sverige idag innebär det frågor som berör konstarterna, kulturarvet, trossamfund, forskning inom kulturområdet samt medierna.[69]

Kultursociologen Peter Duelund skriver angående kulturpolitik som sektor i samhället att den som sådan är ämne för en demokratisk debatt, till skillnad från privat finansierad kultur. Statlig kulturpolitik måste alltid legitimeras genom den politiska processen och blir på så sätt bekostad i den nationella budgeten. De prioriteringar som regeringar och kulturministrar gör framkommer i de rapporter som publiceras.[70]

Grunden till kulturpolitiken i välfärdssamhället går tillbaka till den europeiska upplysningsfilosofin, där tanken var att medborgarna, genom kontakt med den goda konsten, skulle utveckla sin person och förbättra sina liv. Upplysta och bildade medborgare gav också goda förutsättningar för en välfungerande demokrati. Men det finns också en annan tradition som den nordiska kulturpolitiken präglats av: ett nationalromantiskt kulturarv som bygger på tanken om att skapa en nationell samhörighet genom språk och kultur, en nationell enhetskultur. Trots historiska skillnader uppvisar nordisk kulturpolitik många likheter och Duelund refererar till den som ”den nordiska kulturmodellen”. De mål som varit tungt vägande i denna modell, sammanfattar han i fem element. Det sociala elementet betonas starkast i den svenska kulturpolitiken:

- Upplysningsperspektivet: Kulturpolitiken bidrar till bildning och personlig utveckling.
- Frihetselementet: Kultur har ett egenvärde och ska ej styras politiskt eller ekonomiskt.
- Egalitetselementet: Kultur ska vara tillgänglig för alla.
- Det sociala elementet: Kultur ingår i en social politik och kan ej betraktas som en isolerad sektor. Samhällsförändringar gör att kulturaspekter måste integreras i hela samhällspolitiken.

[68] Fihl Jeppesen 2002, s. 22f
[69] http://kultur.regeringen.se/dettaar/index.htm [2004-01-26]
[70] Duelund 2003, s. 14

- Det nationella elementet: Den nationella regeringen ansvarar för skydd av det nationella kulturarvet.

Efter Andra världskriget utformades kulturpolitiken i de nordiska länderna som en del av den socialdemokratiska välfärdspolitik, som skulle garantera alla medborgare lika möjligheter till kultur. Konsten skulle göras tillgänglig för alla och därför satsades det på offentligt finansierade kulturförmedlingsinstitutioner som folkbibliotek, teatrar och konstmuseer. Decentralisering och turnéverksamhet skulle bredda för spridningen av kulturen, även till glesbefolkade bygder. Det fanns en rädsla i kulturpolitiken under 60-talet för de eventuella skadliga konsekvenser som den kommersiella kulturindustrin kunde medföra, och utmärkande för den nordiska kulturpolitiken, var att genom offentligt stöd till konstnärlig produktion motverka den likriktning inom konsten som man fruktade.[71] Under denna tid grundlades också principen om att kulturpolitiken ska ”stödja, men inte styra” – som så småningom utmynnade i vad som kallas *armlängdsprincipen*[72], i likhet med det ovan nämnda frihetselementet. Från 1960-talet till mitten av 1970-talet dominerade det humanistiska kulturbegreppet som uppfattade kultur som konst. Det fanns ingen diskussion om vilken kultur det var som skulle förmedlas eftersom det endast fanns *en* kultur - den goda kulturen!

Från mitten av 1970-talet trängde nya internationella influenser in angående kulturbegreppet: kultur blev då något kännetecknande för ett folk eller en grupp, ett antropologiskt kulturbegrepp gjorde sig gällande och kultur definierades som ”whole way of life”.[73] Där det innan varit tal om att demokratisera kulturen, d.v.s. ge alla tillgång till den, ville man nu säkra den kulturella demokratin - låta alla människors kulturformer få utrymme att utvecklas. Kulturpolitiken fastslår nu att det inte finns en utan många olika sorters kulturer. Nytt är också att kultur inte uppfattas som något statiskt som kan förmedlas till folket, utan som en process som uppstår genom olika sorters liv och leverne i ett samhälle. Genom att individer och grupper förändras, förändras också kulturen.[74]

Under 1980-talet till mitten av 1990-talet präglas kulturpolitiken av en ekonomisk decentralisering då näringslivet ges utrymme att sponsra kulturen. Duelund menar att konst och kulturs ekonomiska alstringsvärde nu ges företräde. Man vill att kultur ska kunna betala sig och denna tendens har förstärkts under de senaste åren, då offentlig kulturpolitik på ett nytt sätt har börjat målstyra kulturinstitutioner. Den offentliga kulturpolitiken har närmat sig näringspolitiska mål.[75]

3.1.2 Integrationspolitik

Den politik som idag benämns integrationspolitik är den politik som ersatt invandrarpolitiken. De första politiska åtgärderna för invandrare togs på 1950-talet. När detta skedde fanns ingen samlad politik på området, utan istället utgick man från tankegångar om *assimilation*, att de invandrare

[71] Duelund 2003, s. 533-541
[72] Armlängdsprincipen innebär att kvalitet ska bedömas av sakkunniga och inte av politiker. Sakkunniga bedömer och beslutar angående stöd till kulturverksamhet. Se Fihl Jeppesen 2002, s.34
[73] Duelund 2003, s. 542
[74] Fihl Jeppesen 2002, s. 46f.
[75] Duelund 2003, s. 542

som inte tänkte återvända till sina hemländer, så snabbt som möjligt blev ”svenska”. 1968 kom ett beslut om reglering av invandring, med skälet att det var nödvändigt för att kunna ge samma levnadsstandard till alla. I denna politik som benämndes *utlänningspolitik* formulerades ett jämlikhetsmål. Svensk undervisning och samhällsinformation på invandrarspråk skulle göra det möjligt att ge hela befolkningen samma levnadsvillkor, men att statligt stödja andra språk och kulturer ansågs bidra till isolerade befolkningsgrupper. En Invandrarutredning tillsattes strax efter för att utreda invandrares situation och 1975 togs beslut om riktlinjer för en *invandrarpolitik*. Denna tog helt klart avstånd från assimileringspolitiken. Nu var tanken att inte bara erkänna olika kulturella och språkliga bakgrunder, utan också att främja dem. Invandrare sågs nu som en målgrupp med behov av säråtgärder och den nya politiken ledde bl.a. till hemspråksundervisning och satsningar på bokinköp på bibliotek.[76]

I mitten av 1980-talet kom ett nytt beslut inom invandrarpolitiken som slog fast att invandrare inte är minoriteter i folkrättslig mening och att det därför inte var aktuellt med en särskild minoritetspolitik för invandrare. Även i fortsättningen skulle invandrares behov tillgodoses genom den generella politiken. Ungefär vid samma tidpunkt startade en stor asylinvandring till Sverige. Invandrade människor som nu befunnit sig i Sverige en lång tid hade inte mycket gemensamt med de flyktingar som kom och upplevde inte sig själva som ”invandrare”. I mitten av 1990-talet tillsattes en kommitté för att se över invandrarpolitiken, just för att ”den svenska befolkningens etniska sammansättning på kort tid /…/ förändrats påtagligt utan större konflikter mellan olika befolkningsgrupper, men att det också börjat utvecklas en ökande social segregering med etniska inslag”. De nya riktlinjerna presenterades i propositionen *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrarpolitik till integrationspolitik*. Utgångspunkter för den nya politiken är att den generella politiken ska utformas så att den speglar den etniska och kulturella mångfald som finns i samhället samt att de säråtgärder som riktar sig till invandrare som grupp enbart ska gälla den första tiden i Sverige. Detta för att komma bort från en utpekande invandrarpolitik. Invandrarpolitiken bidrog till att invandrare synliggjordes som grupp, men man beklagar starkt i propositionen de följder som det medfört, följder som ”varken var förutsedda eller avsedda”:[77]

> Genom att politiken i så stor utsträckning kommit att rikta sig till invandrare som grupp och därmed satt invandrarskapet och den invandrades kulturella och etniska bakgrund i centrum, har den emellertid bidragit till att invandrarskap förknippats med ”annorlundaskap”. Invandrarpolitiken /…/ har därigenom kommit att på ett olyckligt sätt förstärka en uppdelning av befolkningen i ett ”vi” och ”dom” och därigenom medverkat till uppkomsten av det utanförskap som många invandrare och deras barn upplever i det svenska samhället.[78]

Som tidigare nämnt tillsattes 1998 en utredning för att se över användningen av begreppet ”invandrare” inom myndigheter. Det sägs däri att begreppet endast bör användas om de personer som själva flyttat till Sverige.[79] I propositionen diskuteras även begreppet *mångkultur* som under årens lopp kommit att bli synonymt med *mångetniskt*, men som ju inte enbart har den etniska dimensionen som utgångspunkt. Mångtydiga begrepp kan ges både en *normativ* och en *deskriptiv* innebörd. En *normativ* innebörd anger ett politiskt eller filosofiskt samhällsideal, och *mångkultur* syftar då på ett önskvärt tillstånd. En deskriptiv användning av *mångkultur* är en beskrivning av samhället vad gäller dess befolkning och säger inget om *hur* stat och samhälle ska förhålla sig till

[76] Regeringens proposition 1997/98:16 kap 5
[77] Ibid., s. 17
[78] Ibid.
[79] Ds: departementsserien, 2000:43, s. 49

det.[80] Istället för att tala om *mångkultur*, som är så laddat med olika innebörder, vill man istället tala om samhällets *mångfald*. Den integrationspolitiska propositionen säger sig behandla *etnisk, kulturell, religiös* och *språklig mångfald*. Mångfald sägs också syfta på ”alla de livserfarenheter som landets invånare har, av vilka somliga är förvärvade utanför Sveriges gränser.”[81]

3.2 De utvalda dokumenten

Gemensamt för de dokument som ingår i analysen är att de är skriftliga och officiella på så sätt att de är tillgängliga för alla. En skillnad mellan tal och text, skriver van Dijk, är att tal äger rum i en omedelbar interaktion mellan människor, ofta som en reaktion på vad tidigare talare har sagt eller gjort. Tal är spontana på ett sätt som inte texter är, med pauser, felsägningar och upprepningar, medan texter är mer kontrollerade i sin utformning.[82] Att dokumenten i analysen är skriftliga och officiella innebär att de är slutprodukter av diskussioner, och på så sätt ”tillrättalagda”. Att de dessutom representerar staten, gör att de är mycket kontrollerade till sin utformning, d.v.s. i språk och formuleringar. Men att dokumenten kan tyckas vara så pass allmänt hållna och försiktigt formulerade, ser jag dock inte som något negativt. Just deras intention att vara ”neutrala” och ”allomfattande” ser jag som en bra utgångspunkt för analysen.

En skillnad hos dokumenten är att deras volym varierar starkt, från att bestå av ett antal hundra sidor till endast ett par sidor. De delar som i dokumenten diskuterar kulturpolitik utifrån etnicitet skiljer sig därför och detta innebär för analysen att vissa dokument tar större utrymme än andra. Inte desto mindre tillskriver jag innehållet i alla dokumenten att vara av samma värde. Men skillnaden i omfattning innebär ett problem för utförandet av analysen. De avsnitt som omnämner det som intresserar mig är betydligt mer omfattande i det första och andra dokumentet, vilket innebär att jag av utrymmesskäl har varit tvungen att själv göra ett urval. Likaså har jag i så stor utsträckning som möjligt försökt presentera texterna sammanhängande, eftersom jag anser det viktigt för analysens innehåll. Svårigheterna häri ligger att bryta för resonemang utan att störa sammanhanget alldeles för mycket.

Dokumenten kommer att presenteras i kronologisk ordning och i de två utvalda tidsperioderna: 1995–1998 samt 2001–2003. Med hjälp av diskursteorins begreppsapparat vill jag nu försöka identifiera nodalpunkter i materialet för att se hur deras respektive ekvivalenskedjor och därmed olika diskurser växer fram och förändras över tid. Det resultat som här framkommer ligger som underlag för de frågor jag kommer att ställa till texten under arbetets gång.

3.2.1 Period I: 1995-1998

SOU 1995:84 Kulturpolitikens inriktning

Statens Offentliga Utredningar (SOU) är namnet på de utredningar som vanligtvis föregår regeringens beslut inom olika problemområden. Bestående av olika sakkunniga och experter, får

[80] Westin m.fl. 1999, s.24ff
[81] Regeringens proposition 1997/98:16 s. 19
[82] van Dijk 1997, s.4

utredningen s.k. kommittédirektiv av regeringen, som utgångspunkter för arbetet.[83] SOU 1995:84 med namn *Kulturpolitikens inriktning* är resultatet av den kulturpolitiska utredning som tillsattes 1993, med syfte att utvärdera den dittills bedrivna kulturpolitiken och bedöma dess framtida utmaningar. Utgångspunkt för utredningens analys är kulturens betydelse för individen och för samhället. Därutöver diskuteras även konsten, medierna och kulturarven i hänseende till kulturpolitikens utformning, men det är främst de två första delarna som jag kommer att fokusera på i utredningen, dv.s. individen och samhället. I direktiven för utredningen står att den har frihet att själv välja vilka aspekter den önskar lyfta fram, men ett antal viktiga ämnen som det anses angeläget att uppmärksamma anförs och ett av dem går under rubriken ”Kulturen i det mångkulturella Sverige”. *Kulturpolitikens inriktning* är det mest omfattande dokumentet i mitt urval, med nära 700 sidor, vilket kommer att synas i analysen.

Regeringens proposition 1996/97:3 Kulturpolitik

Efter att SOU:n varit ute på remiss till berörda instanser för att de ska kunna ge synpunkter på det, förbereds ett regeringsbeslut. Departementet utarbetar då det förslag som ska lämnas till riksdagen, d.v.s. en proposition.[84] Proposition 1996/97:3 *Kulturpolitik* är den proposition som följde på SOU 1995:84 *Kulturpolitikens inriktning*. Regeringen lade i denna fram både förändrade kulturpolitik smål och ett förslag till en bibliotekslag.

Regeringens proposition 1997/98:16 Sverige, framtiden och mångfalden

Regeringens proposition 1997/98:16 är den integrationsproposition som det redogjorts för ovan. Integrationspolitiken ligger under Näringsdepartementets ansvarsområde. Som grund till integrationspropositionen ligger flera utredningar, som inte ingår i mitt material, men av vilka kan nämnas SOU 1996:55 *Sverige, framtiden och mångfalden* och SOU 1997:82 *Lika möjligheter.*

3.2.2 Period II: 2001-2003

Regeringens skrivelse 2001/02:129 Integrationspolitik för 2000-talet

En skrivelse lämnas i likhet med en proposition av regeringen till riksdagen, men har en mer redogörande karaktär och innehåller inte något förslag till riksdagsbeslut.[85] I skrivelsen *Integrationspolitik för 2000-talet* redogör regeringen för hur integrationspolitiken utvecklats inom olika samhällsområden sedan propositionen *Sverige, framtiden och mångfalden* (1997/98:16) och lämnar en bedömning för inriktningen av den framtida integrationspolitiken.[86] Trots att skrivelsen bygger på propositionen är det möjligt att ordval och sammanhang har förändrats sedan denna.

[83] http://kultur.regeringen.se/propositionermm/index.htm [2004-01-26]
[84] Ibid.
[85] Ibid.
[86] Regeringens skrivelse 2001/02:129, s. 5

Dagordning för kultur 2003-2006

Dagordning för kultur 2003-2006 är producerad av Kulturdepartementet i januari 2003 och beskrivs som en skiss för riktningen av regeringens framtida kulturpolitik. Trots att broschyren endast är några sidor, tillmäter jag dess innehåll stor vikt, eftersom den utgör ett exempel på ett senare sätt att formulera sig angående kulturpolitik.

Sektorsprogram för nordiskt kultursamarbete 2003

Nordiska Ministerrådet samarbetar inom alla samhällsområden, vilket också innefattar kulturområdet.[87] Från Kulturdepartementet rapporteras det om att Sverige som ordförandeland för Nordiska Ministerrådet 2003 valt att satsa på ”det mångkulturella Norden”.[88] Det dokument i vilket Nordiska Ministerrådet behandlar kulturfrågor under Sveriges ordförandeskap 2003 – *Sektorsprogram för nordiskt kultursamarbete 2003*[89] – kommer därför också ingå i mitt material.

[87] http://www.ud.se/fragor/geografiska_omraden/nordiska/program.htm
[88] http:// www.kultur.regeringen.se [2003-10-21]
[89] http://www.norden.org [2003-10-21]

4. Analys av Period I: 1995-1998

Härmed inleds analysen av de tre första dokumenten SOU 1995:84 *Kulturpolitikens inriktning,* proposition 1996/97:3 *Kulturpolitik* och proposition 1997/98:16 *Sverige, framtiden och mångfalden.* Fokus ligger på identifieringen av nodalpunkter och ekvivalenskedjor samt hur gruppbildningen *människor med annan etnisk bakgrund* framställs i dokumenten.

Innan analysen påbörjas vill jag klargöra att det i dokumenten inte förekommer någon fetstil. Alla markeringar med fetstil är mina egna och detta för att lättare kunna urskilja intressanta formuleringar. Likaså kommer jag att i mina diskuterande avsnitt kursivera de formuleringar och citat som jag anser speciella i dokumenten.

4.1 SOU 1995:84 Kulturpolitikens inriktning

4.1.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor

Här inleder jag med att försöka få fram vilka nodalpunkter som kan urskiljas och vilka ekvivalenskedjor som kan bildas.

> *Sverige blir allt mer mångkulturellt*
>
> Vi kan förutse att befolkningen de kommande decennierna ökar. Närmare hälften av ökningen beror på invandring. De **utomnordiska grupperna** kommer att dominera denna. Befolkningstillväxten sker i stor utsträckning genom tillskott av vuxna människor. Vi blir således fler och inslaget från andra kulturer ökar. Vi har under de senaste decennierna fått ett **mångkulturellt samhälle** och denna tendens förstärks framgent.
>
> Att hitta en balans mellan integrering och acceptans av skillnader är en stor utmaning för framtiden. Att inlemma de **nya medborgarna** i samhället samtidigt som vi låter samhället utvecklas till följd av nya impulser från andra kulturer är en balansgång som kräver klara ställningstaganden mot segregation, isolering och utslagning. Det är viktigt att ge de **nya svenskarna** stöd för egna kulturella uttryck men också att erbjuda delaktighet i det svenska samhället och informera om dess spelregler och värderingsmönster. Här behövs ökad kunskap och trygghet för alla. Strävan måste vara att slå vakt om, framhålla och utveckla de **gemensamma värdena** samtidigt som den **kulturella mångfalden** erkänns.
>
> Samtidigt får vi acceptera att **invandrare** från olika länder och kulturer kan vilja sluta sig samman för att skapa trygghet och gemenskap på sina egna villkor. Avvägningen mellan acceptans av särart och integreringssträvanden är svår.[90]

Jag börjar med att studera vad som sägs om samhället: Ett mångkulturellt samhälle sägs här vara något som vi har *fått* de senaste decennierna och att det är en tendens som förstärks. Man konstaterar alltså att vi har ett mångkulturellt samhälle, att det existerar, samtidigt som det är något pågående som tilltar. Vad som ligger till grund för det mångkulturella samhället är att befolkning och antalet kulturer ökar.

[90] SOU 1995:84 under rubriken: 2.7 Ett öppet samhälle, s. 61

I texten finns alltså en nodalpunkt (mångkulturellt samhälle) som hänvisar till en helhet, en s.k. *myt*. För att kunna se hur det sociala rummet är diskursivt organiserat, ser jag närmare på de andra tecken med vilket det förekommer. En ekvivalenskedja kan bildas:

Mångkulturellt samhälle – befolkningsökning genom invandring – utomnordiska grupper – andra kulturer ökar – integrering – acceptans av skillnader – ställningstagande mot segregation, isolering, utslagning

4.1.1.1 Integrering och Acceptans av skillnader

I samband med *mångkulturellt samhälle* nämns en framtida utmaning gällande en balansgång mellan integrering och acceptans av skillnader. Jag ser *integrering* och *acceptans av skillnader* som ytterligare två nodalpunkter som samlar vars en diskurs kring sig. Om man ställer upp de två sidorna förespråkar texten en avvägning mellan:

Integrering
- Att inlemma nya medborgare i samhället.
- Erbjuda delaktighet i det svenska samhället och informera om dess spelregler och värderingsmönster.
- Sträva efter att slå vakt om, framhålla och utveckla de gemensamma värdena.

Acceptans av skillnader
- Låta samhället utvecklas till följd av nya impulser från andra kulturer
- Ge de nya svenskarna stöd för egna kulturella uttryck
- Erkänna den kulturella mångfalden.

Dessa två sidor kan här uppfattas som två ekvivalenskedjor. Denna balansgång kan sägas vara den problematik som det mångkulturella samhället för med sig. Det är alltså två skilda delar som framhålls och där man inte vill föredra en av dem, utan balansera mellan dem. Jag går vidare med problematiken, för att tydligare kunna se innehållet i *integrering* och *acceptans av skillnader*:

När det gäller integrering talas det om delaktighet i det *svenska* samhället. Man kan då fråga sig vilket samhälle detta är benämningen på? Är det detsamma som det nyss nämnda mångkulturella samhället som Sverige har blivit (och blir alltmer) eller är det ett samhälle som inte har förändrats från att vara svenskt? Anspelningen på att det *svenska* samhället är något annat än det *mångkulturella* förstärks av formuleringarna om att stöd *ges* till de nya svenskarna och delaktighet *erbjuds*. Det ligger på oss att *informera* om spelregler och värderingsmönster. Formuleringarna indikerar en maktfaktor, där majoritetsbefolkningen är den aktiva parten som sätter gränser och människor med annan etnisk bakgrund den passiva som tillåts ta emot.

I texten anser jag att det finns en konflikt i benämningen på samhället, som tyder på att det mångkulturella samhället och det svenska samhället här inte är ett och samma. Det saknas en definition av vad ett mångkulturellt samhälle egentligen innebär, men eftersom texten inte förespråkar en bestämd linje, utan en balansgång mellan två olika vägar, kan man säga att samhället *skulle kunna* vara mer mångkulturellt eller *skulle kunna* vara mer svenskt än vad det är.

I sådana fall är inte det svenska samhället mångkulturellt i bemärkelsen fullt ut. Hänvisningen här till samhället som en annan helhet kan sägas vara exempel på en *antagonism*. Det finns två identiteter, *mångkulturellt* – som här är kopplat till etnicitet – och *svenskt*, som samtidigt gör anspråk på att benämna samhället, och där den ena diskursen blockerar den andra.

Två element, i föregående två ekvivalenskedjor, som också förstärker intrycket att det är två olika samhällen som det hänvisas till i texten, är *gemensamma värden* och *kulturell mångfald*. Dessa ska värnas samtidigt. Formuleringen om *att slå vakt om* är här intressant, eftersom det syftar till att bevara värden som redan finns – det är dessa som ska framhållas och utvecklas. De värden som benämns *gemensamma* är alltså de som tidigare funnits i samhället. Samtidigt ska den *kulturella mångfalden erkännas*. Jag går vidare med att se vad som sägs om *de gemensamma värdena* och *kulturell mångfald* för att utröna deras relation. I följande stycke diskuteras de gemensamma värdena:

> *Öppenhet och generositet*
>
> I ett samhälle med komplicerade system och strukturer, snabba förändringar och nu allt svårare avvägningar mellan individuella och gemensamma behov, är det viktigt att det finns förenande band mellan individer och grupper. Att slå vakt om den materiella välfärden räcker inte. Det behövs en **djupgående värdegemenskap** och en **gemensam kulturell identitet.**
>
> Klimatet i samhället hänger bl.a. samman med hur samhällsekonomin utvecklas. Vi har i decennier vant oss vid tillväxt och ökat utrymme för offentliga insatser. Sådana åtaganden omprövas nu. Det innebär påfrestningar och risk för att klyftorna i samhället ökar och samhällsklimatet hårdnar.
>
> En fungerande **värdegemenskap** uppnås genom argument, kunskap och övertygelse. Den **svenska demokratin**, som bygger på öppenhet och ansvarstagande, är en del av denna värdegemenskap och en förutsättning för den. I kulturlivet kan dessa värderingar exponeras, debatteras och ifrågasättas.
>
> Olika **hot** mot öppenheten t.ex. i form av **marginalisering av frågor eller grupper**, måste på alla sätt motverkas. Det måste vara ”högt i tak” i samhället i stort och i de dagliga sammanhangen. Att lyssna måste vara lika viktigt som att argumentera.[91]

Av detta stycke sluter jag mig till att man lägger stor vikt vid *värdegemenskap* och *gemensam kulturell identitet* som förenande band mellan individer och grupper. Värdegemenskapen formas i ett öppet och demokratiskt samhälle. Följande ekvivalenskedja kan knytas:

värdegemenskap – gemensam kulturell identitet – svenska demokratin – öppenhet och ansvarstagande – hot som marginalisering av frågor/grupper

Kulturell mångfald sätts i ett stycke om kulturarven i samband med *olika kulturella identiteter*:

> Kulturarven är många. Här ingår vår mångfasetterade historia, våra skilda traditioner och olika språklig och etnisk bakgrund. /…/ Arbetet för att bevara och föra kulturtraditioner

[91] SOU 1995:84 under rubriken: 2.7 Ett öppet samhälle, s. 62

> vidare är viktigt inte minst mot bakgrund av ambitionen att stödja den **kulturella mångfalden** med utgångspunkt i människors **olika kulturella identiteter**.[92]

Ekvivalenskedjan blir då:

Olika språklig och etnisk bakgrund – kulturella mångfalden – olika kulturella identiteter

4.1.1.2 Kulturell identitet

I den problematik som följer på det mångkulturella samhället efterfrågas alltså dels en *gemensam kulturell identitet* samtidigt som människor sägs ha *olika kulturella identiteter*, som kan vara baserade på skilda traditioner, olika språk och olika etnisk bakgrund. Jag anser att försöket att utröna relationen mellan *gemensamma värdena* och *kulturell mångfald* bara bibehåller det första intrycket av en balansgång. Kluvenheten som jag tycker mig urskilja i nodalpunkten *mångkulturellt samhälle* har fört vidare till en ny nodalpunkt med samma problematik: *kulturell identitet*. Jag går här vidare med nodalpunkten *kulturell identitet*:

> /…/…kulturens betydelse för att ge *identitet*. Utan en **gemensam referensram** förmår ingen samhällsbildning att ge sina medborgare den förankring de behöver. Referensramen och identiteten är föremål för en **ständigt pågående** diskussion, värdering och **förändring**. Utvecklingen utmanar och prövar invanda mönster.
>
> Kulturen utgör *en väv som håller ihop samhället*, den väv som berättar det som varit och förklarar det som blev. Den bildas av alla bevarade materiella ting, konstnärliga uttryck, erfarenheter, kunskaper, värderingar och normer. Det är i denna kontinuitet som den **kulturella identiteten** skapas. Ett dynamiskt samspel mellan dåtid och framtid pågår hela tiden.
>
> *Språket* är en utomordentligt viktig identitets- och kulturbärare. Ett **gemensamt språk** betyder i många fall mer för sammanhållning och solidaritet än själva medborgarskapet. Men varje språk utgör också en barriär mot omvärlden. Sverige utgör ett litet språkområde. Ett villkor för att bevara **vår** identitet och **vår** kultur är att vi vårdar och försvarar språket och utvecklar det på ett varsamt sätt. Brister i detta avseende försvårar också stegen ut i världen.[93]

Här talas det om en *gemensam referensram* som behövs för att ge medborgarna en förankring i samhället. I denna referensram framhålls det *gemensamma språket* som en ytterst viktig *identitets- och kulturbärare*, många gånger viktigare för sammanhållning än medborgarskap. I texten handlar det om det svenska språket och i anslutning till det talar man om *vår identitet* och *vår kultur*. Är det i så fall en *svensk* identitet och en *svensk* kultur som omtalas och vem innefattas i denna? Är det ett samhälles alla medlemmar eller är det enbart majoritetsbefolkningen? Frågan om vilken slags samhälle som omtalas aktualiseras igen. Fortsättningen på samma stycke lyder:

---

[92] SOU 1995:84 under rubriken: 4.5.1. Fem mål för den nationella kulturpolitiken: *Kulturpolitiken ska ta ansvar för kulturarven och främja ett positivt bruk av dem*, s. 88

[93] Ibid., under rubriken: 1.2.5 Ett samhällsperspektiv, s. 48

> I ett **internationellt orienterat samhälle** får *identitetsfrågan två sidor*. Å ena sidan skärps kraven på en fast förankring i den **egna** kulturen. Å andra sidan måste tyngdpunkten förskjutas till en förståelse för samspelet med andra människor och kulturer. Förankringen i det egna kulturarvet står inte i motsättning till internationell solidaritet, förståelse och respekt för andra folk och kulturer. Det är tvärtom en förutsättning. Det är när man är medveten om och trygg i sin egen identitet som man kan öppna sig och vara generös och tolerant mot det som kan upplevas som annorlunda och främmande. Kulturen ger möjligheter att föra ut det synsättet och att stärka människors vilja till tolerans och öppenhet.
>
> Delar av dagens svenska kultur har specifikt svenska rötter, medan andra har sitt ursprung i andra kulturer. De utifrån lånade kulturelementen genomgår en omstöpning och anpassning som omformar det främmande till något annat än lån, till bearbetningar där det utländska och det svenska ingår en oskiljaktig förening.[94]

I nyss nämnda stycke talas det om att en fast förankring i den *egna* kulturen är viktig för att kunna vara öppen för andra människors kulturer. I sammanhanget nämns inte någon annan benämning på samhället än *ett internationellt orienterat samhälle*. *Internationellt* syftar ju på något som sker över nationsgränserna och det är därför möjligt att resonemanget här handlar om Sveriges internationella kulturutbyte istället för nationella. Föregående stycke avslutas ju också med *stegen ut i världen*.

Om *egna* syftar på *svensk* kultur – vilken slags svensk kultur är det i så fall som det talas om? Fortsättningen konstaterar att *dagens svenska kultur* har sina rötter både i Sverige och i andra kulturer. Det som är *utländskt* och *svenskt* smälts samman. Fortfarande är texten mycket otydlig angående vilka relationer – inrikes eller utrikes – som den avser att behandla. Intressant är frånvaron av ord som ”invandrare” eller ”mångkulturellt” i detta stycke. Samtidigt utesluts inte möjligheten att man talar om relationerna inom det egna landet. I fortsättningen av stycket som berör identitet sägs:

> Kulturen är mångskiftande och innehåller *många delkulturer*. Att stat, landsting och kommuner i praktisk kulturpolitik ser och erkänner de många olika **delkulturerna** är en av förutsättningarna för att kunna dra nytta av **rikedomen** i **ett mångkulturellt samhälle**. Respekt för olika kulturella identiteter ökar möjligheterna att hålla ihop ett samhälle präglat av humanistiska värden. De identitetsskapande faktorerna kan dock fungera både som inneslutande och uteslutande, både leda till gemenskap och utanförskap.
>
> Allt fler **invandrare** kommer idag till Sverige från länder vars tradition och kultur är främmande för de flesta som bor här. Att bevara och ge uttryck för den egna kulturen är naturligt och viktigt för invandrarnas egen identitet och för deras möjligheter att förstå den kultur som möter dem här i Sverige. Kontrasterna kan vara stora. Det finns inslag i andra kulturer som kan vara **konfliktskapande** eller inte ens är acceptabla utifrån den samhälls- och människosyn som bär upp det svenska samhället. Grundinställningen måste dock vara att olika kulturella traditioner ska kunna utvecklas och uttryckas parallellt. /…/ Samtidigt som invandringen utmanar och prövar invanda mönster tillförs hela samhället något nytt. I spänningsfältet mellan olika kulturer växer **nya uttryck** fram som kommer att förena människor med olika bakgrund.[95]

[94] SOU 1995:84 under rubriken: 1.2.5 Ett samhällsperspektiv, s. 49
[95] Ibid.

Här är det tydligt att det är förhållandena inom Sveriges gränser som diskuteras. Texten fortsätter:

> Frågan om öppenhet mellan människor med olika kulturella identiteter är naturligtvis inte begränsad till att gälla **invandrare**. Grunderna för att människor genom sin bakgrund eller genom aktiva val, permanent eller för en period av sina liv, ingår i en eller flera delkulturer hänger inte bara samman med de etniska rötterna, utan med allmän livsinställning och livsstil, med politiska eller estetiska värderingar, utbildningsmässiga och ekonomiska villkor m.m.
>
> I kulturen uppstår nya idéer, invanda föreställningar prövas, annorlunda perspektiv öppnas, motsättningar överbryggas och nya insikter växer fram. Mångfalden har stort värde. Det är viktigt att det finns allt från stora offentliga publikevenemang till små arbetssammankomster. Särskilt viktiga är möjligheterna till oväntade möten och **möten över traditionella gränser.**

Kulturell identitet återfinns här i två ekvivalenskedjor, som båda syftar till att hålla ihop samhället:

1. gemensam referensram – ständigt föränderlig – kulturella identiteten – gemensamt språk

2. många delkulturer – rikedom – mångkulturellt samhälle – konfliktskapande – nya uttryck – möten över traditionella gränser.

Utifrån diskurserna kring det mångkulturella samhället växer sig alltså frågan om identitet allt starkare. Samtidigt som det finns, eller efterfrågas, en ”svensk” kultur/identitet som innefattar samhällets alla medlemmar, finns det många kulturer/identiteter i Sverige, som inte enbart grundar sig på etnisk tillhörighet. Men om den kulturella identiteten baseras på olika etnisk bakgrund, går det då att vara till exempel svensk och libanes samtidigt? Hamnar dessa två identiteter i konflikt eller kan de fungera stillsamt sida vid sida? Om man till exempel lever i Sverige i ett libanesiskt hem och talar både svenska och arabiska så har man olika identiteter, men de behöver inte hindra varandra. Men om subjektet måste ta ställning för eller emot den ena identiteten på bekostnad av den andra så blockerar, enligt Laclau och Mouffe, den ena diskursen den andra och identiteterna står i ett antagonistiskt förhållande till varandra.

I början av texten sägs att den kulturella identiteten skapas i en kontinuitet av ting, uttryck, kunskap, värderingar och normer som finns i samhället och att det är ett pågående samspel hela tiden mellan dåtid och framtid, d.v.s. det är en process i ständig rörelse. Det är därför möjligt att en person som invandrat till Sverige från exempelvis Ungern, med tiden känner sig mer svensk än ungrare och antagonismen som kan finnas mellan de två identiteterna har därmed lösts upp genom en hegemonisk intervention.

4.1.2 Människor med annan etnisk bakgrund

Som synes förekommer en mängd olika benämningar i dokumentet på människor i Sverige med annan etnisk bakgrund än majoritetens. Dessa benämningar är:

- invandrare
- utomnordiska grupper
- nya medborgare
- nya svenskarna
- människor med olika kulturella identiteter
- kulturella minoriteter
- människor av olika etniskt ursprung
- konstskapare med olika etnisk och kulturell bakgrund
- konstnärer med invandrarbakgrund

4.1.3 Diskurser i texten

4.1.3.1. Integrering och Acceptans av skillnader

Kring nodalpunkten och myten *mångkulturellt samhälle* tycker jag mig identifiera två diskurser. Den balansgång som inledningsvis framkom har med ovanstående fördjupning blivit tydligare. Ekvivalenskedjorna till *kulturell identitet* kan föras till dessa två diskurser. De olika ekvivalenskedjornas innehåll kan grupperas utifrån dessa två sidor och sägas tillhöra vars en diskurs:

- *Integrering*:
  - inlemma nya samhällsmedborgare
  - erbjuda delaktighet i samhället
  - informera om spelregler och värderingsmönster
  - värdegemenskap
  - gemensam kulturell identitet
  - svenska demokratin
  - öppenhet och ansvarstagande
  - hotande marginalisering av frågor/grupper
  - gemensam referensram
  - ständigt pågående förändring
  - gemensamt språk

- *Acceptans av skillnader*:
  - samhällsutveckling genom impulser från andra kulturer
  - stödja egna kulturella uttryck
  - erkänna kulturell mångfald
  - olika språklig och etnisk bakgrund
  - olika kulturella identiteter
  - många delkulturer
  - rikedom
  - konfliktskapande
  - nya uttryck
  - möten över traditionella gränser

4.1.3.2 Myten ”Det mångkulturella samhället”

I dokumentet talas det om ett *mångkulturellt samhälle* som i första hand karakteriseras av etnicitet. Men i dokumentet, i samband med *många delkulturer*, påtalas att ingå i *en eller flera delkulturer* inte bara hänger *samman med de etniska rötterna*. *Mångkulturellt samhälle* sätts då in i ett sammanhang utan etniska förtecken. I ett stycke om kulturvanor sägs:

> Det finns fortfarande ganska stora **skillnader mellan befolkningsgrupper**, karaktäriserade av skilda socio-ekonomiska förutsättningar. Varaktiga förändringar av kulturvanor har i regel skett långsamt och oftare som följd av en social omstrukturering än av att enskilda individer brutit sig ur gruppens eller klassens kulturella mönster. I ett allt **mer socialt föränderligt** och **mångkulturellt samhälle** kan det tänkas att sådana utbrytningar och ”avvikande” kulturvanemönster bli vanligare. /…/
> De **socio-ekonomiska element** som skiljer olika grupper från varandra är ekonomi, arbete och utbildning. Inkomst, yrke och utbildningsnivå är de indikatorer man brukar använda. Alla tre visar mer eller mindre starka samband med kulturvanorna. /…/ Om dessa samband försvagas i ett **mera rörligt samhälle** kan också samverkanseffekterna mellan olika socio-ekonomiska faktorer avta.[96]

Utan att benämna någon etnisk tillhörighet talas det om grupper eller klasser indelade efter *socio-ekonomiska förutsättningar*. I ett sådant sammanhang är det då möjligt att *mångkulturellt samhälle* refererar till ett annat slags samhälle än det som tidigare förekommit. Eftersom det går att prata om *ett mångkulturellt samhälle* men fylla det med två olika innehåll är det tydligt att begreppet kan definieras som en myt. Ur stycket bildar jag följande nya ekvivalenskedja: :

Socio-ekonomiska faktorer som skiljer befolkningsgrupper – mer socialt föränderligt samhälle – mera rörligt samhälle.

Myterna behöver inte ligga särskilt långt ifrån varandra: I diskursen kring den senare myten talas det om att *utbrytningar och ”avvikande” kulturvanemönster blir vanligare* i ett *allt mer socialt föränderligt och mångkulturellt samhälle*[97] och dessa tongångar går att känna igen i ”etnicitetsdiskursen” där det ju talas om *nya uttryck, möten över traditionella gränser* och *ständigt pågående förändring*.

4.1.4 Kontextuella sammanhang

I framställningen av myten *det mångkulturella samhället* kan man klart urskilja både positivt laddade element som *öppenhet* och *rikedom* mot negativt laddade som *segregering, isolering* och *marginalisering*. I vissa kontexter framgår det mycket tydligt:

> Det finns också en risk för ökad **segregation** i boendet. I vissa av storstädernas förorter har den lett till att områden präglas av **olika kulturella minoriteter**. Ingenstans i sin vardagsmiljö möter barnen här det svenska språket.

[96] SOU 1995:84 under rubriken: 8. Kulturvanor och förändringsstrategier, s. 147
[97] Ibid.

> Brist på kunskaper, **språkliga hinder**, arbetslöshet och ekonomisk otrygghet är faktorer som fördjupar klyftorna i samhället. Det kan inte bara leda till personlig misär och **social oro** utan också i förlängningen utgöra ett **hot mot demokratin**. Alla tendenser till ökande av detta slag måste motverkas mycket målmedvetet.[98]

I denna kontext finns en koppling till sociala problem och i förlängningen till social oro, härav ekvivalenskedjan:

Segregation – olika kulturella minoriteter – språkliga hinder – social oro – hot mot demokratin.

Ytterligare en beskrivning av samhället ges:

> I en värld med flera tusen etniska grupper och ett par hundra nationer har Sverige tillsammans med ett fåtal andra länder hittills karaktäriserats av en etnisk homogenitet enligt traditionella kriterier som **gemensamt språk**, **nationsgränser** som bestått under relativt lång tid och en **gemensam religion**. Tillsammans med en fredsperiod som varat i närmare 200 år i kombination med relativt små politiska förändringar har en närmast **unik stabilitet** och **kontinuitet** kunnat uppnås. Med **ökad invandring från andra kulturkretsar förändras detta**.[99]

Detta stycke anser jag är mycket intressant i sin formulering: Här kan den ökade invandringen med betoningen på *andra kulturkretsar* (!) ses stå som en motbild till element som *stabilitet* och *kontinuitet*. I denna beskrivning framställs en samhällsförändring – och här invandring – som något hotande den *unika* stabiliteten och kontinuiteten och det är själva invandringen i sig – och inte de följder den kan få – som märks ut i texten. Jag anser att denna formulering på ett mycket krasst sätt understryker ett synsätt om vi – och – dem. En ekvivalenskedja kan knytas:

gemensamt språk – nationsgränser – gemensam religion – unik stabilitet och kontinuitet – förändring med ökad invandring från andra kulturkretsar

Men liksom det går att skönja negativa kontexter, finns positiva kontexter om konsten/kulturen som internationell och gränsöverskridande, förenande och nyskapande. I denna kontext bidrar personer med annan etnisk bakgrund till ett rikt kulturliv:

> I ett allt mer internationaliserat och högteknologiskt samhälle ökar utbytet av kunskap, tankar och idéer. Mycken konst, främst musik, bild och dans, kan förstås **över språkgränserna**. Konsten är också internationell i den bemärkelsen att den är uttryck för grundläggande mänskliga behov. Konsten berikas på ett avgörande sätt av *impulser från andra länder och kulturmiljöer*. Det måste finnas gott utrymme för internationellt kulturutbyte. **Invandrarnas** olika kulturella traditioner och uttryck måste ges möjligheter att **berika kulturlivet** i dess helhet.[100]

Samtidigt är mötena mellan olika kulturer inte helt smärtfria. Det har tidigare talats om att *det finns inslag i andra kulturer som kan vara konfliktskapande eller inte ens är acceptabla utifrån*

[98] SOU 1995:84 under rubriken: 2.4 Ökade risker för sociala klyftor, s. 57
[99] Ibid., under rubriken: 2. Kulturen i ett föränderligt samhälle, s.54
[100] Ibid., under rubriken: 1.3 Förnyelse och kontinuitet, s. 50f

den samhälls- och människosyn som bär upp det svenska samhället.[101] Förhoppningen är dock att:

> Ökad förtrogenhet med andras konstnärliga och kulturella uttryck kan på ett påtagligt sätt **minska rädsla och främlingsskap**. I kampanjer och satsningar som syftat till att minska spänningar mellan svenskar och **invandrare** har en betydande del av medlen använts för konstnärliga verksamheter. Därigenom har man många gånger nått bakom de föreställningar som skiljer grupper från varandra. Kulturpolitiska satsningar är av största vikt för att förbättra förståelsen mellan **människor av olika etniskt ursprung**. Ökad tolerans och en mer fördomsfri nyfikenhet på varandras olikheter kan därmed växa fram. /…/ Det finns skäl att stödja en utveckling av etniskt gränsöverskridande och mångkulturell verksamhet som bygger på samverkan mellan **konstskapare med olika etnisk och kulturell bakgrund**.[102]

Det sägs vidare att:

> Konstnärligt skapande är uttryck för grundläggande mänskliga behov. I den meningen är konsten internationell, den låter sig inte stängas inne bakom avgränsade områden som länder och nationer. Konstnärligt skapande kan istället **bygga broar** mellan människor av olika nationalitet och etnisk tillhörighet och öka den ömsesidiga förståelsen. Denna insikt borde i väsentligt större utsträckning än vad som nu sker tas till vara i arbetet med att **slussa in invandrare** i det **svenska samhället**.[103]

I den kontext som behandlar konsten och kulturens positiva effekter på samhället syns den konflikt om samhället som jag tidigare refererat till i uttrycket om att *slussa in invandrare i det svenska samhället*. I stycket ovan är benämningen på konstnärer *konstskapare med olika etnisk och kulturell bakgrund*. I ett annat stycke benämns samma kategori:

> /…/ naturligt att stödja yrkesverksamma **konstnärer med invandrarbakgrund** på samma grunder som gäller för **konstnärer med svensk bakgrund**.[104]

Likaså tals det om konsten som *internationell*, alltså att den sträcker sig över nationer, vilket berör den tidigare svåra bedömningen om när det talas om de nationella och när det talas om de internationella förhållandena.

De kontexter som jag har diskuterat här har varit följande:

- Positiv kontext: Konst/kultur som gränsöverskridande
- Negativ kontext: segregering, isolering, utslagning, hotande marginalisering

[101] SOU 1995:84 under rubriken: 1.2.5 Ett samhällsperspektiv, s. 49
[102] Ibid., under rubriken: 11.2 Kulturpolitik i ett mångkulturellt samhälle: *Stöd till nya kulturella uttryck*, s.182
[103] Ibid., under rubriken: 11.1 Invandringen och kulturen: *påverkan på kulturlivet*, s. 180
[104] Ibid., under rubriken: 11.2 Kulturpolitik i ett mångkulturellt samhälle, s. 181

4.2 Proposition 1996/97:3 Kulturpolitik

4.2.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor

I detta andra dokument börjar jag också med att spåra nodalpunkter och ekvivalenskedjor.

> *Det mångkulturella samhället*
>
> På kort tid har den svenska befolkningens etniska sammansättning förändrats. På senare tid har dock en ökande social segregering med etniska inslag konstaterats. Ett utanförskap på arbetsmarknaden och permanent bidragsberoende är en problematisk verklighet för många. Den höga arbetslösheten i landet är orsak till detta, men inte den enda. Diskriminering, okunskap och främlingsfientlighet möter **invandrade människor** när de söker kontakt med **det svenska** samhället. Invandrarpolitiska kommittén konstaterar att negativa attityder till **invandrare** främjas av en rad i sig påverkbara faktorer. Till dessa hör bristande kontakter över etniska gränser, låg utbildning, lågt förtroende för politiker och för invandringspolitiken, begränsade erfarenheter av andra länder, upplevd maktlöshet och bristande självkänsla. **Kulturen och kulturpolitikens betydelse** för ett **genuint mångkulturellt samhälle**, där **människor med olika kulturell bakgrund** kan leva tillsammans och ge impulser åt varandra, kan aldrig överskattas.
>
> Idag lever en knapp miljon **människor** i Sverige **som är invandrade från andra kulturer** och 700 000 personer som är födda i Sverige men har minst en förälder som **är invandrad**. /…/
>
> Dessa människor besitter en mångfald av både **religiösa** och kulturella erfarenheter och kunskaper som är **alltför litet synliga** i kulturlivet i Sverige. Det är **få kulturinstitutioner** som lämnar plats för och lyckas synliggöra den mångfald av kulturarv och uttryck som idag finns samlad i landet. **Invandrade kulturarbetare** har svårt att hävda sig i det svenska kulturlivet.
>
> Regeringens avsikt att utreda organisationsform och verksamhetsinriktning för etablering av ett **Världskulturhus** på Södra Teatern i Stockholm från och med Kulturåret 1998 är ett initiativ som skall ge **invandrarkulturen** en **egen arena**. Regeringen avsätter också vissa medel i 1997 års budget, att fördelas till kulturinstitutioner som vill arbeta aktivt med frågor som rör kulturarv och **främlingsfientlighet**.[105]

Rubriken *Det mångkulturella samhället* kan jämföras med rubriken i den föregående SOU:n: *Sverige blir allt mer mångkulturellt*. I denna text finns ingen stegrande rörelse i ordet *mångkulturellt* – innebär det att det samhälle som här framställs *är* mångkulturellt? Rubriken finns med som en underrubrik till kapitlet ”Ta tillvara och utveckla” och detta kan ge en vink om hur texten uppfattar samhället: Det finns ett samhälle som kallas ”mångkulturellt” som vi lever i, men det finns också en vision om hur detta samhälle skulle kunna vara egentligen. Att rubriken anger en bestämd form – *det* mångkulturella samhället, anser jag ger myten mer närvaro i tiden än om det skulle ha stått *ett* mångkulturellt samhälle.

[105] Regeringens proposition 1996/97:3 under rubriken: ”Ta tillvara och utveckla” s. 22f.

Jag uppfattar det som om att det finns två betydelsenivåer i texten som kan kopplas till nodalpunkten och myten *det mångkulturella samhället* och som kan utgöra exempel på diskurser. Jag kallar följande ekvivalenskedjor ”verklighetsuppfattning” och ”vision”:

- *Verklighetsuppfattning*: Den svenska befolkningens etniska sammansättning har förändrats – social segregering med etniska inslag – utanförskap på arbetsmarknaden – diskriminering, okunskap, främlingsfientlighet – invandrade människor/invandrare

- *Vision*: kulturen och kulturpolitikens betydelse – genuint mångkulturellt samhälle – människor med olika kulturell bakgrund – leva tillsammans och ge impulser åt varandra

Som tidigare nämnt så påpekar sociologen Stuart Hall i det att han beskriver en myt – att dess mening är tvetydig och aldrig kan fastställas – att det väsentliga att fråga sig är: Vilken av de många betydelserna vill texten framhålla?[106] Det framgår här mycket tydligt att diskursen ”verklighetsuppfattning” ingår i en negativ kontext. Enbart negativa element ordnas här kring nodalpunkten *mångkulturellt samhälle*. Likaså motsvaras diskursen ”vision” av en positiv kontext med kulturen och tron på dess betydelse som positiva element. Mycket intressant här är den olika benämningen av människor i de olika diskurserna.

Jag går vidare med vad som framhålls i texten: Det talas där om att *invandrade människor* (och alltså inte *invandrare*!) söker kontakt med *det svenska samhället*. Söker de då kontakt med ett samhälle som är mångkulturellt? Är det svenska och det mångkulturella samhället här ett och samma? Det kan det vara, även om det i sättet att referera till två samhällen finns en komplikation. Det talas vidare om att de *religiösa* (ett element som inte nämnts i det förra dokumentet) *och kulturella erfarenheter och kunskaper* som invandrade människor besitter inte tillräckligt tas tillvara i kulturlivet. Det skulle kunna innebära att samhället är mångkulturellt i en viss mening, men inte så mångkulturellt som man önskar att det vore. Innebär denna gradskillnad i innebörden *mångkulturellt samhälle* – där gradskillnaden är subjektiv – att det egentligen är två samhällen som det talas om?

Social segregering är hotbilden och det som kulturpolitiken ska vara ett hjälpmedel mot. Här ska kulturen arbeta mot attitydförändringar. En rad faktorer som kan påverkas radas upp: *bristande kontakter över etniska gränser, låg utbildning, lågt förtroende för politiker och för invandringspolitiken, begränsade erfarenheter av andra länder, upplevd maktlöshet och bristande självkänsla.* Ingenting sägs om människorna bakom attityderna, men det är lätt att förväxla de påverkbara faktorerna med en gruppbildning av människor. Exempelvis är *låg utbildning* en faktor som ringar in en viss grupp människor i samhället, men det är värt att notera att det här inte talas om lågutbildade, utan om en viss typ av utbildning, kanske med stora brister, som likaväl kan finnas hos högutbildade. Likaså *lågt förtroende för politiker* kan indikera att det är människor som inte är politiskt aktiva som avses, att politiker själva inte kan behöva ändra attityd. *Begränsade erfarenheter av andra länder* har som jag ser det också en farlig sfär av socioekonomisk stämpling över sig. Människor med sämre ekonomiska förutsättningar att resa är inte nödvändigtvis mindre beresta än andra, d.v.s. främlingsfientliga attityder i samhället finns inom alla samhällsgrupper. Intressant att påtala är att man i kulturpropositionen använder *främlingsfientlighet*, som inte förekommit i det förra dokumentet. Kulturpropositionen kan i sitt

[106] Hall 1997, s. 326

utpekande av främlingsfientliga människor sägas positionera subjekt i diskursen, d.v.s interpellera dem, i högre utsträckning än vad SOU:n gör.

I samband med att påpeka att få kulturinstitutioner lyckas synliggöra mångfalden av kultur i landet, vill regeringen ta initiativ till ett Världskulturhus för *invandrarkulturen*. Det begrepp som här dyker upp är mycket märkligt, för vilken kultur och vems kultur är invandrarkulturen? Är det alla de kulturer som skiljer sig från den etniskt svenska kulturen? Och vad i så fall är etniskt svensk kultur? Enligt mig är begreppet ett uttryck för ett kategoritänkande där alla invandrade personer ses som en homogen grupp i jämförelse med en etniskt svensk grupp. Under rubriken ”Vissa övergripande frågor” utvecklas tanken om ett Världskulturhus:

> För att vidga gränserna och erbjuda en kulturell arena för **hela Sveriges befolkning oavsett etnisk och kulturell bakgrund** och för att **ge status** åt alla de kulturer som inte har en plats i kulturlivet idag, ämnar regeringen inrätta ett Världskulturhus. Med ett Världskulturhus skapas en **mötesplats över etniska gränser** som bidrar till att öka förståelsen mellan människor och **minska rädslan för det** som uppfattas som **främmande**. Ett Världskulturhus är också ur konstnärlig synvinkel en spännande utmaning. En kulturell arena av detta slag bör kunna bli en inspirationskälla för hela det svenska kulturlivet.[107]

I detta vidare stycket används inte ordet *invandrarkultur*. Istället sägs att Världskulturhuset ska vara en kulturell arena för *hela Sveriges befolkning oavsett etnisk och kulturell bakgrund*, vilket innebär en glidning i diskursen. Här finns det en konflikt i benämningen om vem Världskulturhuset är till för, som kan sägas vara en antagonism: samtidigt som man vill framhålla invandrade kulturer kan man inte utesluta någon kultur i världen, vilket inkluderar majoritetsbefolkningens. Det talas om att *ge status åt alla de kulturer som inte har en plats i kulturlivet idag*. Denna sista formulering får sägas vara ett ganska öppet erkännande på hur illa ställt det är med kulturlivet i det ”mångkulturella” samhället. Men tanken om ett Världskulturhus anser jag inte överensstämmer med den om ett mångkulturellt samhälle där *människor med olika kulturell bakgrund kan leva tillsammans och ge impulser åt varandra*. Man kan fråga sig om det endast är där detta ska ske? Intressant i sammanhanget är också formuleringen: *Ett Världskulturhus är också ur konstnärlig synvinkel en spännande utmaning*. Med detta kan förstås att det inte varit det konstnärliga syftet som varit det drivande i debatten. Syftet med Världskulturhuset är att *öka förståelsen* och *minska rädslan* för främmande ting. Fortsättningsvis sägs det om Världskulturhuset att det:

> …skall också kunna utveckla ett internationellt samarbete med **andra Världskulturhus** och kulturinstitutioner i Europa för erfarenhetsutbyte. I det sammanhanget är det särskilt viktigt att i Europa **sprida utomeuropeisk kultur**.[108]

Här sätts idén om ett Världskulturhus in i en europeisk diskurs, då det framgår att det i Europa finns *andra Världskulturhus* och ett erfarenhetsutbyte kan ske mellan dem. Den kultur som det då blir särskilt viktigt att uppmärksamma är den *utomeuropeiska* kulturen. Tanken om att kulturer och därmed samhällen kan avdelas går här igen, med den skillnaden att cirkeln som innefattar vi

[107] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 182
[108] Ibid., s. 183

och dem här har blivit större. Initiativet Världskulturhus kan ses som en nodalpunkt som bildar en diskurs genom att knyta följande ekvivalenskedja till sig:

Världskulturhus – ge invandrarkulturen egen arena – motverka främlingsfientlighet – kulturell arena för hela Sveriges befolkning oavsett etnisk och kulturell bakgrund – ge status – mötesplats över etniska gränser – minska rädslan för det främmande – andra Världskulturhus – sprida utomeuropeisk kultur.

Fastän ett Världskulturhus presenteras som ett initiativ och bidrag till den ”vision” som texten när om det mångkulturella samhället, är mitt intryck att diskursen om ett Världskulturhus ligger närmre den s.k. ”verklighetsuppfattningen” i det att den framhåller klyftan vad som skiljer oss samt poängterar sin insats för att minska främlingsfientlighet.

4.2.2 Människor med annan etnisk bakgrund

Jag går vidare med benämningen av människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens. I förslaget till biblioteksla gen heter det:

> 8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt **invandrare och andra minoriteter** bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.
> 9 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.[109]

I två *olika* paragrafer grupperas funktionshindrade, invandrare och andra minoriteter samt barn och ungdomar som dem grupper folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet. Formuleringen om *andra minoriteter* pekar ut såväl funktionshindrade samt invandrare som minoritetsgrupper i samhället. Vilka de *andra minoriteter* som pekas ut är sägs inte, men traditionellt har begreppet använts om urbefolkningar,[110] vilket gör att man kan anta att det är de som avses. I denna lagtext är det första gången elementet *minoriteter* nämns i dokumenten och att stämpla en gruppbildning som minoritet är mycket intressant. Enligt Laclau och Mouffe konstitueras ju en grupp först i det ögonblick någon talar om den och den konstitueras då i kontrast till andra grupper. Detta gör att en hel samhällsbild följer med som styr våra handlingar.[111] Vad innebär det att stämpla så pass många människor av Sveriges befolkning som minoritet? Vilka konsekvenser får det för myten om *det mångkulturella* samhället? Och vilka grupperingar i samhället kan man tala om som inte är en minoritet i ett eller annat avseende? Fler typer av grupperingar av olika människor förekommer, som här i ett stycke om folkbildningen:

> Det är regeringens uppfattning att folkbildningen och särskilt studieförbunden med sin breda verksamhet behöver spela en än mer aktiv och förnyande roll i kulturpolitiken. /…/

[109] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 9
[110] Westin m.fl. 1999, s. 92
[111] Jørgensen & Phillips 2000, s. 53

> Folkbildningen når bättre än många andra kulturaktörer ungdomar, funktionshindrade, **invandrare** och kortutbildade.[112]

Grupperingarna som här pekas ut omnämns för att de behöver nås av kulturpolitiken. Att det är kulturpolitiken som måste nå grupperna passiviserar grupperna och ger intrycket av dem som i behov av särskilt stöd – alltså svagare grupper i samhället. I konstituerandet av dessa grupperingar kontrasterar de till grupper som medelålders/äldre eller vuxna, icke-funktionshindrade, samma etniska tillhörighet som majoritetens samt högutbildade. Dessa behöver då inget särskilt stöd för de är starka grupper som kan ta för sig. Vem vill bli utpekad som tillhörande en svag grupp (eller flera svaga grupper) i samhället? Vilka konsekvenser får det för våra handlingar? Att omnämna grupper i samma sammanhang anser jag också gör att osynliga likhetstecken dras emellan dem som skapar farliga associationer, exempelvis invandrare är kortutbildade.

I de kulturpolitiska målen, som ligger till grund för den nationella kulturpolitiken och som propositionen behandlar, förekommer andra exempel på representation. I yttrandefrihetsmålet uttrycks det att:

> /…/ En reell yttrandefrihet kräver att alla har tillgång till ett språk, till kunskaper och information. Den kräver också att det finns en mångfald arenor som är lättillgängliga för människor oberoende av social tillhörighet, kön, yrke, geografisk belägenhet, **etniskt ursprung** eller funktionshinder.[113]

Och i Kulturarvsmålet:

> Historisk kontinuitet bidrar till människors identitet och trygghet. I tider av snabba samhällsförändringar är tillgången till kunskap om kulturarvet av särskild betydelse. Muséerna skall inte bara bevara utan också aktivt medverka till att människor engageras att utnyttja sitt kulturarv. /…/ Det gäller också **dem med flykting- och invandrarbakgrund** som skall kunna bära med sig sitt kulturarv och infoga det i sina liv i Sverige.
>
> Kulturarvet är inte neutralt. Det är ett kulturpolitiskt ansvar att synliggöra såväl klasskillnader som könsskillnader och skillnader mellan stad och land. Det är också ett kulturpolitiskt ansvar att motverka försök att utnyttja kulturarvet i diskriminerande syften…

Här skiljer texten mellan flykting och invandrare i ord, men inte i mening. I sista stycket utelämnas formuleringar angående etnicitet: Det talas om klass, kön och stad/land. Detta stycke om kulturarvet anser jag också intressant genom att det talas om att *historisk kontinuitet* bidrar till identitet och trygghet. Detta innebär ju indirekt att vi nu – *i tider av snabba samhällsförändringar* – har svårt att identifiera oss och känna oss trygga. Denna inställning framkommer ännu tydligare i Internationaliseringsmålet:

> /…/ det är en självklar kulturpolitisk uppgift att bidra till att **människor med olika etnisk och kulturell bakgrund** kan mötas och ge impulser till varandra. Integration

[112] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 21
[113] Ibid., s. 28

skall stimuleras, främlingsfientlighet och rasism bekämpas. Det är också en viktig uppgift att skapa utrymme för **den mångetniska och mångkulturella generation** som inte passar in i traditionell kategorisering av kulturell och etnisk identitet. I **blandningen av olika kulturella bakgrunder** och uttrycksformer finns **förutsättningar för nytt skapande** och **ny kvalitet.**

Sverige behöver ett intensivare kulturutbyte, då det vidgar möjligheten till kulturell förnyelse. Samtidigt kräver det särskilda insatser för att kulturella uttryck förankrade i svensk verklighet och svenska värderingar på ett effektivt sätt skall kunna konkurrera med det massiva kulturutbudet från andra länder.

Här dyker det upp en mycket intressant benämning – *den mångetniska och mångkulturella generation* – på en gruppering som tidigare varit okänd i dokumenten. Även denna gruppering konstitueras ju i kontrast till andra grupper och man kan då fråga sig om det samtidigt finns en icke-mångetnisk och en icke-mångkulturell generation? Och hur ser ett sådant mångkulturellt samhälle ut? Formuleringen ingår i ”Internationaliseringsmålet” och det talas alltså här inte enbart om inrikes förhållanden utan diskursen sätts in i ett större sammanhang. I ett stycke med rubriken ”Mångkultur och internationellt samarbete” sägs angående Världskulturhuset:

> /…/ Världskulturhuset skall vara öppet för alla. Barn, ungdomar och vuxna, skall ha möjlighet att komma i kontakt med egna och andras kulturella rötter…/…/ Ett utrymme måste även skapas för den unga och nya **tväretniska** och **tvärkulturella generation** som växer fram i Europa och som inte känner sig hemma i våra traditionella kategoriseringar av etnicitet, kultur, religion och identitet.[114]

Världskulturhuset sätts här in i en annan diskurs än tidigare, den om en ny framväxande generation. Formuleringen är här en annan – det talas om en *tväretnisk och tvärkulturell generation* – men grupperingen är densamma. Här framgår det att denna *växer fram* i hela Europa, vilket knyter fortsättningen om *inte känner sig hemma i våra* (traditionella kategoriseringar) till en europeisk diskurs som tidigare berörts. Jag knyter följande ekvivalenskedja:

Mångetnisk och mångkulturell generation – ung och ny, framväxande – tväretniska och tvärkulturella generation – Europa – går ej att kategorisera traditionellt – blandning av olika kulturella bakgrunder – nytt skapande och ny kvalitet.

4.2.3 Diskurser i texten

Jag vill nu sammanfatta de diskurser som jag tyckt mig urskilja i texten. Det refereras till ett samhälle – *det mångkulturella* – som har etniska kopplingar, men jag har tolkat det som om uppfattningen om det samhälle som vi har nu och så som samhället borde vara, går isär och att detta innebär två diskurser i texten: *verklighetsuppfattning* och *vision*.

[114] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 182f.

- *Verklighetsuppfattning*:
  - den svenska befolkningens etniska sammansättning förändrats
  - social segregering med etniska inslag
  - utanförskap på arbetsmarknaden
  - diskriminering, okunskap, främlingsfientlighet
  - invandrade människor/invandrare

- *Vision*:
  - kultur- och kulturpolitikens betydelse
  - genuint mångkulturellt samhälle
  - människor med olika kulturell bakgrund
  - leva tillsammans och ge impulser åt varandra

I texten har jag också urskiljt en diskurs angående ett initiativ i arbetet för det mångkulturella samhället, den om Världskulturhuset. Initiativet tolkar jag dock som motverkande sitt syfte i det att det kan isolera kulturer från varandra istället för att förena dem. Mitt intryck är att den diskurs som verklighetsuppfattningen utgör, är en diskurs med större emfas på klyftor mellan grupper i samhället, och att diskursen om Världskulturhuset därför placerar sig nära denna. Det finns dock ett element – *mötesplats över etniska gränser* – som ligger närmare visionsdiskursen och det ska visa sig att Världskultur även ingår i ytterligare ett sammanhang – den om den nya generationen.

Diskursen om den nya generationen som växer fram har idel positiva element och ansluter sig mycket lätt till visionsdiskursen. Att generationen är framväxande förstärker också tanken om en vision. Samtidigt är benämningen på generationen som *tvärетnisk och tvärkulturell* mycket diskutabel: Texten förmedlar en syn på den nya generationen som något som står över kategoriseringar, men benämningen *tvärетnisk och tvärkulturell* är paradoxalt nog enbart en ny form av kategorisering. Att sätta likhetstecken mellan mångetnisk och mångkulturell utesluter också alla de som inte har en mångetnisk bakgrund från att tillhöra en mångkulturell generation. Visionen om ett nytt samhälle raseras i och med detta. Vi är då fortfarande kvar i samma tankeföreställning, fast uttryckt med andra ord.

4.2.4 Kontextuella sammanhang

Avslutningsvis vill jag ta upp ett sammanhang som problematiserar de två diskurser jag ovan har talat om. I ett stycke med rubrik *Kultur i hela landet* sägs:

> Utbildningsnivån har generellt höjts. Vi har heller aldrig tidigare haft så många unga människor med gedigen konstnärlig utbildning som idag, och aldrig så många framstående unga artister. Vi har en **mångfald** av **invandrare** som bär med sig olika kulturer. Människor är dessutom mer kompetenta i samhällsfrågor än någonsin tidigare.
>
> Men det finns också en hotbild. De ekonomiska klyftorna har ökat, arbetslösheten och segregationen **passiviserar människor**.
>
> Kulturpolitiken måste inrikta sig på att både bejaka människors nya krav på kulturen och verka för att **ingen ställs utanför**.[115]

[115] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 20f.

I en kontext där samhällsförändringar räknas upp nämns *en mångfald av invandrare* och att de *bär med sig olika kulturer* som en positiv faktor. Samtidigt som det talas om en god utveckling påtalas *en hotbild* med *ekonomiska klyftor* och *segregation* som *passiviserar människor*. Vilken slags segregation och vilka människor det här åsyftas på sägs inte, men det poängteras att kulturpolitiken måste arbeta för att *ingen ställs utanför.* Detta innebär ju att ansvaret ligger på kulturpolitiken att ställa saker och ting till rätta och i och med det så passiviserar ju även kulturpolitiken människor.

Jag vill också ta upp det kulturpolitiska mål som i kulturpropositionen kallas ”Mångfaldsmålet”. I detta sägs att:

> **Kulturell mångfald** är en förutsättning för ett rikt kulturliv. Genom att undanröja hinder för skapande och stödja och stimulera kulturutövare och kulturella uttryck över ett brett fält skall kulturpolitiken verka för **mångfald**.
>
> Arbetsvillkoren för yrkesverksamma konstnärer påverkar vitaliteten och mångfalden inom hela kulturlivet. Den kulturpolitiska uppgiften är att skapa bästa möjliga förutsättningar för det yrkesmässiga konstnärliga arbetet.
>
> /…/ Kommersialismens negativa verkningar avspeglar sig i likriktning, förytligande och centralisering, men också i växande klyftor mellan olika människor och grupper. Kulturpolitikens uppgift är att motverka dessa negativa verkningar på kulturens alla områden. /…/[116]

Att notera här är att *mångfald* som så starkt profilerats i samband med olika kulturer, och speciellt den etniska aspekten, här sätts in i en kvalitetsdiskurs. Det kulturpolitiska mål som alltså kunde antas behandla olika kulturer i ett bredare begrepp, är istället inriktat på konstnärlig kvalitet och förnyelse, alltså ett smalare kulturbegrepp anförs. Detta visar på elementens oförutsägbarhet och deras förmåga att kunna ingå i olika sammanhang beroende på med vilka andra tecken de knyts samman.

[116] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 29

4.3 Proposition 1997/98:16 Sverige, framtiden och mångfalden

4.3.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor

I ett så helt stycke som möjligt anger jag vad som sägs under kapitlet ”Kultur och religion” i integrationspropositionen, för att därefter analysera nodalpunkter och ekvivalenskedjor.

> Kulturer och kulturarv är inte statiska utan är i ständig förändring. Det kulturarv vi kallar svenskt har alltid påverkats och formats av import och impulser från andra länder. /…/ Även om det kan vara svårt att entydigt säga vad som är svenskt är det kulturella livet i Sverige starkt präglat av det svenska kulturarvet.
>
> Regeringen anser att den **etniska och kulturella mångfalden** måste speglas i det nationella kulturutbudet. Mångfalden bör synliggöras också genom att de som uppträder på de kulturella arenorna och arbetar vid kulturinstitutionerna speglar hela befolkningens sammansättning. Kulturinstitutionerna bör sträva efter en personalsammansättning som motsvarar mångfalden i samhället.
>
> Som en följd av invandringen har det bildats ett stort antal organisationer och sammanslutningar som verkar inom **språkliga eller etniska grupper**. Dessa bedriver kulturell verksamhet i form av konserter, teater, utställningar, föredrag m.m. som till stor del sker vid sidan av det kulturliv som sker på svenska. Genom dessa kulturella aktiviteter utövade på andra språk eller på etnisk grund manifesteras den etniska och kulturella mångfalden i landet.
>
> I regeringens proposition Kulturpolitik (prop. 1996/97:3) framhålls att en viktig förutsättning för ökad tolerans och förståelse för **de människor som bosatt sig i Sverige** och deras respektive kulturarv är dels att det finns kunskap om mångfalden och variationen inom landet, dels att människor har trygghet och förankring i en egen kulturell identitet. Ingen säger att stolthet över det svenska måste stå i motsats till tolerans och förståelse för andra kulturer och kulturarv, eller tvärtom. En förutsättning för att individen skall kunna tillägna sig och respektera ett främmande kulturarv är således att hon har insikt i sitt eget. Kulturen har alltså stor betydelse för individens förståelse av sig själv och andra. Regeringen anser därför att kulturliv på etnisk grund bör stödjas. /…/
>
> I juni 1997 gav regeringen de centrala kulturarvsinstitutionerna /…/ i uppdrag att genomföra särskilda **insatser mot främlingsfientlighet och rasism** /…/ Till grund för detta arbete ligger den rapport som Statens historiska museum utarbetat på uppdrag av regeringen. Rapporten analyserar de dolda, omedvetna och oavsiktliga budskapen i museernas utställningar liksom relationen mellan attityder i samhället och tolkningar av kulturarvet /…/ Avsikten med uppdraget är dels att öka allmänhetens kunskap och insikt i dessa frågor, dels att öka medvetenheten hos kulturarvsinstitutionerna om hur kulturarvet kan och har missbrukats.
>
> Stockholm har utnämnts till europeisk kulturhuvudstad år 1998. Regeringen har också tagit initiativ till att år 1998 ska bli ett kulturår för hela landet med satsningar på att utveckla det lokala kulturlivet. Genom arbetsgruppen Kultur i hela landet ger regeringen under år 1998 ekonomiskt stöd till lokala projekt som syftar till att utveckla det lokala kulturlivet och visa kulturens mångfald och styrka.
>
> Ungdomar väljer ofta att arbeta med kultur. I en skrivelse /…/ anger regeringen att ungdomars egna initiativ som förenar **ungdomar med och utan invandrarbakgrund** i gemensam verksamhet skall prioriteras…

> Ett syfte med stödet är att ge ungdomar med **olika kulturell och etnisk bakgrund** möjlighet att tillsammans undersöka och visa upp både sina respektive bakgrunder och den sammansmältning av olika kulturer till något nytt, som är en så självklar livsmiljö för många unga.[117]

I texten förekommer ingen specifik benämning på samhället, exempelvis lyser benämningen *mångkulturellt samhälle* med sin frånvaro. Istället inleds texten med en diskussion om kulturer och kulturarv och det konstateras att de inte är statiska. Denna hållning inom kulturpolitiken är inte ny, exempelvis talas det i SOU:n om *ett dynamiskt samspel mellan dåtid och framtid* samt att utvecklingen *prövar invanda mönster*.[118] I kulturpropositionens kulturarvsmål nämns däremot inget om kulturarvets dynamik, något som talar för att integrationspropositionens formulering är mycket tydligt påtalad, och speciellt som den inleder stycket.

Istället för en inledning som talar om en samhällsförändring p.g.a. nya *medborgare*, som i de två tidigare dokumenten, fokuseras här tydligare på *kultur* och *kulturarv*. Det är alltså inte i första hand människor som beskrivs, utan kulturer. Det är kulturlivet i Sverige texten är inriktad på att diskutera och om detta sägs det att det är starkt präglat av det svenska kulturarvet även om *det kan vara svårt att entydigt säga vad som är svenskt*. Med denna formulering märks en medvetenhet om eller försiktighet i svårigheten med att säga att något ”är svenskt”.

Etniska och kulturella mångfalden ser jag här som en nodalpunkt till en diskurs som kan uttryckas med ekvivalenskedjan:

Kulturer och kulturarv i ständig förändring – kultur institutionernas personal spegla hela befolkningens sammansättning – språkliga och etniska gruppers kulturella verksamhet vid sidan av kulturliv på svenska – kulturliv på etnisk grund bör stödjas – insatser mot främlingsfientlighet och rasism - visa kulturens mångfald och styrka

När det talas om kulturlivet och att det idag inte motsvarar befolkningssammansättningen i utbud eller utförare, nämns de organisationer som *verkar inom språkliga eller etniska grupper*. Deras kulturella verksamhet *manifesterar den etniska och kulturella mångfalden i landet*, men sker *vid sidan av det kulturliv som sker på svenska*. Denna passage ser jag som mycket intressant, eftersom den aktualiserar frågan om samhället. Av texten går det inte att utläsa om skeendet är av godo eller inte. Det kan förstås som positivt att aktiviteterna äger rum, eftersom de omnämns i texten och är de enda av detta slaget, men samtidigt beklagas inte att de *till stor del sker vid sidan av* och man kan då ställa frågan om detta är vad som menas med ”etnisk och kulturell mångfald”? Är det faktum att flera kulturliv förekommer parallellt lika med ”etnisk och kulturell mångfald” och vad innebär det i förlängningen för samhällsstrukturen?

I nästa stycke återfinns kontexten om vikten att vara trygg i sin egen kulturella identitet för att kunna vara öppen för andra kulturer. I SOU:n formulerar man sig om samma kontext: *Förankringen i det egna kulturarvet står inte i motsättning till internationell solidaritet, förståelse och respekt för andra folk och kulturer*.[119] I integrationspropositionen lyder formuleringen: *Inget säger att stolthet över det svenska måste stå i motsats till tolerans och*

[117] Regeringens proposition 1997/98:16 s.
[118] SOU 1995:84 s. 48
[119] Ibid.

förståelse för andra kulturer och kulturarv, eller tvärtom. Förutom att *folk och kulturer* här har blivit utbytt till *kulturer och kulturarv*, som berör den tidigare nämnda betoningen på kulturarv istället för människor, har *förankring i kulturarvet* här förvandlats till *stolthet över det svenska*. Att vara förankrad i sitt kulturarv anser jag vara både djupare och bredare än att enbart vara stolt över sitt kulturarv. Att vara stolt över det svenska behöver inte betyda att man känner till den svenska historien och har kunskap om t.ex. de samhällsförändringar som ägt rum under 1900-talet, något som en förankring, enligt mig, innebär. Trots att texten senare talar om *insikt i sitt eget* [kulturarv] uppfattar jag den förändrade formuleringen i integrationspropositionen som en betydelseglidning i diskursen. Formuleringen leder också osökt in tankarna på vad det är som är svenskt och inte, något som jag anser strider mot den tidigare försiktigheten i inledningen.

Att det är kulturarvet som engagerar i integrationspolitiken går inte att ta miste på. Texten tar också upp kulturarvsinstitutionernas arbete mot rasism. Medan det i kulturpropositionens kulturarvsmål nämns ett ansvar att *synliggöra såväl klasskillnader som könsskillnader och skillnader mellan stad och land*[120] talar integrationspolitiken enbart om insatser mot främlingsfientlighet och rasism. Inga andra termer med anknytning till etnicitet nämns. I avsnittet om kulturåret 1998 beskrivs varken vari satsningarna på det lokala kulturlivet består eller används några specifika termer, mer än att man vill *visa kulturens mångfald och styrka*.

4.3.2 Människor med annan etnisk bakgrund

Ungdomars intresse för kultur tas upp i en egen passage och är en målgrupp regeringen vill satsa på. Det är ungdomars *egna initiativ som förenar ungdomar med och utan invandrarbakgrund* som ska prioriteras. Detta för att de både ska ges möjlighet att visa sina respektive bakgrunder samt *den sammansmältning av olika kulturer till något nytt, som är en så självklar livsmiljö för många unga*. Här känns igen den från tidigare dokumenten hyllade *sammansmältningen till något nytt*. I kulturpropositionen nämns denna kontext i samband med en *mångetnisk och mångkulturell generation*[121] men denna formulering har försvunnit i integrationspropositionen. Formuleringen om att det är en *självklar livsmiljö för många unga* anser jag skapar en kontrast mot en äldre åldersgrupp och ger signaler om ett samhälle och en samhällsordning i förändring. Något äldre som är på väg att försvinna byts ut mot nya ideal och jag tolkar dokumentet som att denna sammansmältning redan skett, att den är självklar. Här kan man jämföra med SOU:n som talar om de nya uttryck som *kommer att* förena människor med olika bakgrund.[122] Att två dokument som båda behandlar kulturområdet och är producerade av samma regering med bara ett par års mellanrum, ger uttryck för att samhället kommer att förändras samt att denna förändring redan skett visar på den svårbedömda samhällssituation vi just nu lever i.

Ekvivalenskedjan blir:

Prioritera ungdomars egna initiativ som förenar ungdomar med och utan invandrarbakgrund – ungdomar med olika kulturell och etnisk bakgrund – sammansmältning av olika kulturer till något nytt – självklar livsmiljö för många unga

[120] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 30
[121] Ibid.
[122] SOU 1995:84 s. 49

Under två underrubriker i kapitlet diskuteras *Forum för Världskultur* samt *Religion*. Angående *Forum för Världskultur* sägs:

> Regeringen vill öka de kulturella uttrycksmöjligheterna för hela befolkningen **oavsett etnisk bakgrund**. I budgetpropositionen /…/ redovisar regeringen sitt ställningstagande till betänkandet Forum för Världskultur – en rapport om ett rikare kulturliv (SOU 1997:95). Regeringen avser att tillsätta en kommitté med uppgift att under en inledande försöksperiod fungera som ett Forum för Världskultur. I uppgiften ingår att initiera, samordna och stimulera verksamhet med inriktning på världskultur inom det svenska kulturlivet. Kommittén skall pröva olika arbetssätt och samverksansformer, så att det utifrån vunna erfarenheter skall gå att hitta den lämpligaste permanenta formen för verksamheten. /…/

Kontexten berör en utredning som ska koncentrera sig på *världskultur inom det svenska kulturlivet*. Just denna formulering är intressant för det finns en total avsaknad av definitioner i texten. Det finns en ambition från regeringen i handlingen att tillsätta en kommitté som ska röra sig inom detta ämnesområde, men i formuleringen av uppgiften anser jag att denna ambition kristalliseras i det ögonblick *världskultur* nämns i samband med *svenskt kulturliv* utan vidare förklaringar av dessa begrepp. Det står klart att projektet och tankarna ännu är på försöksstadiet och däri ligger, som jag ser det, utmaningen, men vid användandet av ”gamla” modeller av ordval förs inte diskussionen framåt.

Religion tas inte upp till diskussion varken i den kulturpolitiska SOU:n eller i propositionen, även om det nämns vid ett tillfälle i den senare. Men trossamfund ligger inom kulturpolitikens ansvarsområde och det är därför inte märkligt att religion dyker upp i det integrationspolitiska sammanhanget infört under avsnittet kultur. De liknande formuleringarna med kulturavsnittet är slående:

> Sverige har under de senaste två decennierna utvecklats till ett **flerreligiöst** land. /…/
>
> I ett **samhälle med etnisk och kulturell mångfald** bör det finnas en beredvillighet att tillmötesgå olika religiösa intressen och önskemål, även när de inte överensstämmer med de egna. **Öppenhet** och **respekt** gentemot andra religioner och trosuppfattningar än den egna följer naturligt av den i Sverige grundlagsfästa religionsfriheten.
>
> Genom bidrag ges stöd till den **religiösa mångfalden** i landet /…/

I de tidigare dokumenten talar man dock inte om religion i kontexterna om etniska grupper. Det innebär att diskursen kring kultur och etniska grupper nu även inkluderar en religionsdiskurs.

5. Analys av Period II: 2001-2003

Denna andra analysperiod av skrivelse 2001/02:129 *Integrationspolitik för 2000-talet, Dagordning för kultur 2003-2006* samt *Sektorsprogram för nordiskt kultursamarbete 2003* kommer att utföras på samma sätt som den föregående perioden. Att dessa dokument är kortare till sin omfattning än de förra återspeglas i analysen.

5.1 Skrivelse 2001/02:129 Integrationspolitik för 2000-talet

5.1.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor

Jag börjar med ett stycke under rubriken ”Kultur och trossamfund”:

> /…/ Nya kulturpolitiska mål beslutades av riksdagen 1996. Målen inrymmer alla på olika sätt de **världskulturella perspektiven** och gäller för alla samhällsområden inom stat, kommun och landsting. Sedan mitten av 1990-talet har kraftfulla statliga insatser gjorts för att främja ett kulturliv där alla, **oavsett språklig eller kulturell bakgrund**, skall vara delaktiga och medansvariga. Uppdragen till de statliga kulturinstitutionerna har successivt vuxit och i regleringsbreven för år 2002 formuleras målet att främja en samhällsutveckling som kännetecknas av social jämlikhet, jämställdhet mellan kvinnor och män, respekt och tolerans och där **etnisk**, **kulturell**, **språklig** och **religiös** mångfald tillvaratas som en positiv kraft samt att **bidra till minskad diskriminering, främlingsfientlighet och rasism**[123]

Skrivelsen refererar till tidigare dokument, men redan i det inledande stycket märks förändringar i språkbruket. I anslutning till de kulturpolitiska målen nämns elementet *de världskulturella perspektiven*, som tidigare varit okänt i diskursen. Vad menas egentligen med *de världskulturella perspektiven*? Att enbart nämna elementet utan någon ytterligare förklaring för vad som ingår i *de världskulturella perspektiven*, anger att elementets innebörd är så vedertaget att det inte behövs. Likaså ger det en aning om att *de världskulturella perspektiven* uppnått en sådan universell status att de är överordnade de nationella målen och därför inte behövs ifrågasättas. Elementet berättigar de nationella målen och tillför diskursen ett världskulturellt perspektiv.

De statliga kulturinstitutionerna ska nu främja en samhällsutveckling som kännetecknas av social och könsmässig jämlikhet och som tillvaratar *etnisk, kulturell, språklig och religiös mångfald*. Diskursen har nu utökats med både språklig och religiös mångfald. Arbetet mot diskriminering, främlingsfientlighet och rasism nämns liksom tidigare. Under underrubriken Statens kulturråd sägs vidare:

> /…/ Yrkesverksamma konstnärer, organisationer och grupper **med utländsk bakgrund** får statligt kulturstöd på samma grunder som gäller för konstnärer med svensk bakgrund. /…/
>
> Kulturstöd i skiftande former ger möjlighet till samverkan mellan **konstskapare med olika etnisk och kulturell bakgrund**. Det kan sägas ligga i konstens natur att undersöka

[123] Regeringens skrivelse 2001/2002:129 s. 79

> sin egen och andras kulturer varför det är svårt att bedöma hur stor andel av bidragsgivningen som går till ett **mångkulturellt** innehåll. /…/
>
> Utgångspunkt för den försöksverksamhet med Forum för världskultur som pågått under åren 1999 och 2000 har varit att många sällan eller aldrig kommer i kontakt med den **kulturella mångfald** som senare decenniers invandring tillför samhället. För att uppnå målet att hela befolkningen skall ges möjlighet att framföra eller uppleva en **mångfald av kulturella uttryck** måste befintliga institutioner och organisationer öppna dörrarna för **det mångkulturella samhällets** skiftande uttrycksformer.[124]

Kulturell mångfald är här starkt kopplad till invandringen och i redovisningen av bidragsgivandet till mångkulturell verksamhet visar det sig bli problematiskt när det sägs att det ligger *i konstens natur att undersöka sin egen och andras kulturer*. I denna kontext ter sig förfarandet med att skilja mellan olika sorts kultur absurd, men i det fortsatta stycket som behandlar Forum för världskultur framgår det av texten att den kanske är nödvändig för att kunna förändra kulturinstitutionernas verksamhet.

I integrationspropositionen talades det i samband med Forum för världskultur att föra in *verksamhet med inriktning på världskultur* inom det *svenska kulturlivet*.[125] Dessa formuleringar saknas i skrivelsen. Istället talas det om att hela befolkningen ska ges möjlighet att *framföra eller uppleva en mångfald av kulturella uttryck*. I och med detta försvinner – även om problematiken inte försvinner – uttrycken *världskultur* och *svenskt kulturliv* i texten och därmed diskussionen om gränserna för dessa begrepp. Följande ekvivalenskedja är aktuell för skrivelsen:

Världskulturella perspektiven – etnisk, kulturell, språklig och religiös mångfald – positiv kraft – bidra till minskad diskriminering, främlingsfientlighet och rasism – konstskapare med olika etnisk och kulturell bakgrund – bidrag till [verksamhet] med ett mångkulturellt innehåll – invandringen tillför kulturell mångfald – mångfald av kulturella uttryck – det mångkulturella samhället – skiftande uttrycksformer

5.1.2 Människor med annan etnisk bakgrund

I ett stycke som diskuterar kulturinstitutioner förekommer fler benämningar av människor:

> De offentligstödda kulturinstitutionerna har en viktig uppgift genom att ge plats för ett erfarenhetsbyte av kunskaper och upplevelser mellan **människor med skiftande historia och kulturliv.**
>
> Ett sätt för staten att ta vara på styrkan och kunskapen hos landets museer var att år 1997 ge de centrala kulturarvsinstitutionerna i uppdrag att utföra särskilda insatser mot främlingsfientlighet och rasism. /…/
>
> En ny myndighet, Statens museer för världskultur, har inrättats som förbereder öppnandet av ett nytt Världskulturmuseum i Göteborg. /…/ Museerna skall vara mötesplatser för **människor med skiftande ursprung** i syfte att kunskapen om olika kulturer skall öka och på så sätt värna mångfalden och motarbeta främlingsfientlighet.

[124] Regeringens skrivelse 2001/2002:129 s. 79f.
[125] Regeringens proposition 1997/98:16 s. 67

> /…/ Riksteaterns programverksamhet vid Södra Teatern skall till väsentlig del inriktas på scenkonst från hela världen, särskilt från länder och miljöer, vilkas kultur vanligen inte blir tillgänglig för en svensk publik genom etablerade kommersiella eller institutionella kanaler.[126]

Här ser man hur tecknet *skiftande* har trängt in som ett nytt sätt att benämna människor. Samtidigt sägs det under rubriken ”Litteratur och bibliotek” samt ”Medier”:

> Genom statligt stöd till utgivning av litteratur på invandrar- och minoritetsspråk och genom en statligt finansierad invandrarlånecentral för folkbiblioteken görs böcker tillgängliga på invandrarspråk. Utgivningsstödet förändrades år 1999 för att bättre ge utrymme för stöd till **nya invandrargrupper**.[127]

> En mångfald av medier är en förutsättning för att **människor med olika bakgrund och med olika intressen** skall kunna delta i det offentliga samtalet.
> Som en del av det svenska medielandskapet finns idag en rad tryckta publikationer som främst riktar sig till **olika invandrar- och minoritetsgrupper**. /…/ …en kanal som riktar sig till **olika etniska grupper** i Sverige.
> För närvarande saknas en samlad bild av de medier som främst riktar sig till **invandrare och minoriteter**.

Benämningen här om *nya invandrargrupper* är intressant, eftersom det samtidigt konstituerar en grupp om *gamla* invandrargrupper. *Nya invandrargrupper* kan uppfattas som nyligen anlända till skillnad från gamla grupper som varit i landet en längre period. Det kan också uppfattas som att det idag finns nya invandrargrupper från andra kulturer i behov av annat stöd än de grupper som kom till Sverige tidigare. Enligt integrationspropositionen ska de säråtgärder som riktar sig till invandrare som grupp enbart gälla den första tiden i Sverige[128] varför den första tolkningen kanske är den som avses.

[126] Regeringens skrivelse 2001/02:129 s. 80
[127] Ibid., s. 81
[128] Regeringens proposition 1997/98:16 s. 20

5.2 Dagordning för kultur 2003-2006

5.2.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor

Dagordning för kultur 2003-2006 är indelad i stycken med rubriker. I anslutning till varje stycke finns ett ord eller ett uttryck angivet i kraftig stil. Dessa ord är av ljust skuggad färg och verkar ingå som en del av layouten, men innehåller ändå ett budskap, som kan sägas vara ledord för texten. Rubrikerna med tillhörande uttryck, som alla är element i diskursen, är följande:

Januari 2003 - **delaktighet**, Kulturarv för alla - **reformera**, Barnen först - **förbättra**, Kultur på jobbet - **upplev**, Kulturarbetarnas roll – **öppna kulturen**, Kulturell mångfald – **öka möjligheterna**, Arkitektur, form och design – **inspirera**, Kultur över gränserna - **stimulera**.

Jag kommer inte att återge hela dokumentet, utan enbart det stycke som benämns ”Kulturell mångfald”. I dokumentet urskiljs alltså (fortfarande) en diskurs om människor med annan etnisk bakgrund som presenterar den i ett enskilt stycke. Detta anser jag mycket tydligt visar på att *etnisk och kulturell mångfald* inte ingår som en naturlig beståndsdel i hela materialet. Jag börjar därför med att se om det under de andra rubrikerna anges något angående de människor som kulturpolitiken är avsedd för. I inledningen till den första rubriken ”Januari 2003” sägs:

> Det demokratiska synsättet, som betonar alla människors lika värde, inbegriper också tanken att kulturen är till för alla och en oavvislig och grundläggande del av de medborgerliga rättigheterna. I svensk kulturpolitik är detta en hjärtpunkt: Kultur är för viktigt för att vara en angelägenhet för ett fåtal, kultur kan inte tvingas leva på marknadens villkor.
>
> /…/ Samtidigt vet vi att många **människor fortfarande känner utanförskap** eller främlingskap inför kulturlivets utanverk och innehåll. Ibland kan det förklaras i termer av klass, kön, **etnicitet**, bostadsort eller funktionshinder. Ibland inte.
>
> Med denna kulturpolitiska dagordning för 2003-2006 inleder vi en period där flertalet förslag, reformer och politiska ansträngningar kommer att ha en mycket tydlig inriktning: Att nå så många som möjligt av **dem som idag av olika skäl står utanför**. Det innebär självfallet inte att all kultur kan vara lika viktig för alla. Däremot kommer allt från ekonomiska styrmedel till nya verksamhetsformer och **tilltal** att vara viktiga delar av uppdraget att öppna kulturlivet i Sverige för ännu fler.[129]

Kultur kopplas i inledningen till demokrati och de medborgerliga rättigheterna. Påföljande mening styr dock in på vem det är som tillhandahåller kultur och anger, utan att nämna *staten*, dennes odiskutabla roll när det gäller att förse *alla* och inte enbart ett fåtal.

Det sägs att *många människor fortfarande känner utanförskap eller främlingskap* – ”fortfarande” indikerar ett bestående problem – och det kan bero på faktorer som klass, kön, etnicitet, bostadsort eller funktionshinder, men inte nödvändigtvis! Detta anser jag vara en relativt nertonad hållning som inte anför en tvärsäker orsaksförklaring. Formuleringen om att människor *känner* utanförskap eller främlingsskap antyder att det inte är möjligt för någon att säkerställa utanförskap mer än för individen själv. Att främlingsskap är något som individen kan känna kan

[129] Dagordning för kultur 2003-2006 s. 2f.

dessutom innebära att problemet avskärmas från politikens ansvar. Exempelvis kan formuleringen jämföras med en liknande från kulturpropositionen som visar på en motsatt formulering: *Diskriminering, okunskap och främlingsfientlighet möter invandrade människor när de söker kontakt med det svenska samhället*.[130] Här antyder formuleringen *möter* att det är något befintligt utanför individen. I inledningen talas det också om att *tilltalet* är en del i arbetet att nå så många som möjligt. Det anger en medvetenhet om att ordvalet är att beakta i arbetet och att det kan krävas förändringar kring detta. Under rubriken ”Kulturarv för alla” är de inledande raderna:

> De statliga museerna har ett tydligt samhälls- och bildningsansvar. Genom sina samlingar och arbetet kring dessa har de djupa kunskaper att förmedla om **vår (och andras)** historia och därmed också om vår samtid. /…/[131]

Just kulturarvet har i tidigare dokument nämnts i anslutning till människor med annan etnisk bakgrund. I *Dagordning för kultur* kan man inte hjälpa att undra vem det är som är *de andra* i denna kontext? Eller varför de står inom en parantes?

Under rubriken ”Kulturell mångfald” med tilläggsuttrycket ”öka möjligheterna” står så:

> Sverige är idag ett land präglat av **etnisk och kulturell mångfald**. Här bor människor från mer än 150 länder. Närmare en miljon är födda utomlands. Ytterligare cirka 800 000 personer är födda i Sverige men har minst en **förälder med rötter i ett annat land**.
>
> Vi vet att **människor med svagare förankring i samhället** i mindre utsträckning än andra tar del av offentligt finansierad kultur. Bland dem finns också **människor med utländsk bakgrund**.
>
> Sedan något år tillbaka har statliga myndigheter i uppdrag att redovisa vad de gör för att främja social jämlikhet, jämställdhet mellan kvinnor och män plus etnisk, kulturell, språklig och religiös mångfald. För myndigheter och institutioner på kulturområdet finns även ett generellt mål om att **verka mot diskriminering, främlingsfientlighet och rasism.**
>
> Under de år som den statliga kommittén Forum för världskultur arbetade synliggjordes bristerna inom offentligt finansierad kulturverksamhet när det gäller **det mångkulturella Sverige**. I år börjar regionala s.k. **mångkulturkonsulenter** arbeta med ett tydligt uppdrag att främja mångfalden i kulturlivet i samarbete med statliga, regionala och lokala krafter.
>
> Sverige har förändrats. Svenskt kulturliv måste idag beskrivas och förstås på ett helt annat sätt än för tio eller tjugo år sedan. Detta måste också avspeglas i hur offentligt finansierade kulturinstitutioner och verksamheter arbetar.
>
> Vi vill:
>
> - Göra 2006 till ett **Mångkulturår**.
> - Öka kunskapen om **utrikes födda konstnärer**/kulturutövare och förbättra deras möjligheter att utöva sina yrken.
> - Ge mångkulturellt centrum i uppdrag att studera och analysera hur kulturpolitikens mångfaldsmål uppfyllts av institutioner och andra aktörer.[132]

[130] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 30
[131] Dagordning för kultur 2003-2006 s. 4
[132] Ibid., s. 10

Dagordningen inleds med att säga att Sverige idag är *ett land präglat av etnisk och kulturell mångfald*. Denna mening är mycket tvetydig. Att döma av efterföljande mening syftar den förmodligen på att Sverige har en befolkning som består av människor med olika etnisk bakgrund. Men med tanke på att det i föregående dokument har skett en förändring i diskursen från nodalpunkten *det mångkulturella samhället* till nodalpunkten *etnisk och kulturell mångfald*, skulle meningen också kunna syfta på att Sverige har *lyckats med* att tillvarata den etniska och kulturella mångfalden i landet. Denna inledning får därför sägas vara djärv.

Formuleringen om att ha *minst en förälder med rötter i ett annat land* kan jämföras med den från kulturpropositionen som talar om att ha *minst en förälder som är invandrad*.[133] Skillnaden häri ligger i att ens förälder behöver inte heller ha invandrat, utan det är i så fall tidigare generationer som gjort det. En försiktig hållning kan skönjas i det att det sägs att *bland de* människor som har svagare förankring i samhället finns *människor med utländsk bakgrund*. Det innebär att texten har reserverat sig från att vara utpekande i en bemärkelse, även om man är utpekande i en annan bemärkelse genom att man ägnar ett speciellt kapitel åt denna gruppering.

Intressant i stycket är också den mening som omnämner *det mångkulturella Sverige*. Här är det första gången Sverige pekas ut som mångkulturellt och inte samhället. Benämningen står också i bestämd form, *det* mångkulturella, vari en följdfråga ligger: Hur många andra Sverige finns det? Uttrycket kan sägas ge associationer till att mångkulturellt enbart är en aspekt av flera hos ett land och i så fall ifrågasätts myten. Ekvivalenskedjan som utmärker diskursen är:

Etnisk och kulturell mångfald – förälder med rötter i ett annat land – människor med svagare förankring i samhället – människor med utländsk bakgrund – mål att verka mot diskriminering, främlingsfientlighet och rasism – det mångkulturella Sverige – mångkulturkonsulenter – Mångkulturår – utrikes födda konstnärer.

Här kan man uppmärksamma att *mångkultur* är vanligt förekommande, det ingår både i benämningen av de regionala konsulenter som ska arbeta med kulturlivet, liksom i det år som är utnämnt till att vara ett *Mångkulturår*. När ett år utnämns till ett Mångkulturår anser jag, liksom i tidigare liknande initiativ som stämplar en företeelse, att man kan fråga sig vad alla andra år i så fall är?

5.2.2 Människor med annan etnisk bakgrund

Följande benämningar har förekommit på människor med annan etnisk bakgrund:

- förälder med rötter i ett annat land
- människor med utländsk bakgrund
- utrikes födda konstnärer

[133] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 23

5.3 Sektorsprogram för nordiskt kultursamarbete 2003

5.3.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor

I sex små stycken presenteras prioriteringarna på kulturområdet inför det svenska ordförandeskapet i det nordiska samarbetet 2003. I det inledande stycket sägs:

> Sverige vill under sitt ordförandeskap 2003 vidareutveckla den nordiska kultur- och språkgemenskapen och verka för ett framtidsinriktat samarbete med **lyhördhet för** de **förändringar** som sker **i våra nordiska samhällen** och i vår omvärld.[134]

De åtgärder som den tidigare handlingsplanen vidtagit ska utvärderas utifrån kriterier som:

> …tillgänglighet, relevans för professionella konstnärer och kulturarbetare – däribland unga konstnärer, **nya nordbors** medverkan i kulturlivet…/…/[135]

Under rubriken ”Ökad **mångfald**” lyder texten:

> Satsningen på de **mångkulturella aspekterna** av kultur- och mediesamarbetet bör fortsätta och förstärkas. **Integrationen** är en av de centrala framtidsfrågorna för Norden. En målsättning är att kulturlivet i Norden skall präglas av mångfald och bredd och avspegla hur **dagens nordiska samhälle** är befolkningsmässigt sammansatt. Det nordiska museisamarbetet har lyft fram de mångkulturella aspekterna i kulturarvsarbetet. Det finska ordförandeskapet höll under 2001 en nordisk konferens om **kulturell mångfald** i samarbete med NIFCA kallad ”Under Construction”. Inom Nordiska Musikkommittén (NOMUS) görs en satsning på utbildningsområdet, där professionella **musiker med utländsk bakgrund** ges en pedagogisk roll. Såväl Nordiska litteratur- och bibliotekskommittén (NORDBOK) som Teater och Dans i Norden har drivit projekt som gett nya vinklingar på **det mångkulturella samhället**, utifrån respektive konstområdesperspektiv. Under det svenska ordförandeskapet har detta arbete fortsatt hög prioritet. Som ett led i arbetet med **integration** och **mångfald** planeras en konferens om ungas inflytande i **ett mångkulturellt Norden** att äga rum 2003. Syftet är bland annat att stimulera och främja barns och ungas kunskap och intresse för andra kulturer i Norden och att **barn och unga med olika kulturbakgrund** möts.[136]

I inledningen sägs det att Sverige vill verka för ett samarbete med *lyhördhet för de förändringar som sker i våra nordiska samhällen och i vår omvärld*. Vilka förändringarna är sägs inte och lämnar det öppet för att gälla alla samhällsförändringar. I utvärderingskriterierna framgår det dock att en av samhällsförändringarna har att göra med *nya nordbors* medverkan i kulturlivet.

Om man utgår från rubriken på det tredje stycket, får *mångfald* här sägas vara starkt förknippat med frågorna om det mångkulturella. Formuleringen om *dagens nordiska samhälle* anger att vi här rör oss i en nordisk diskurs. Det talas om att *de mångkulturella aspekterna* av kultur- och mediesamarbetet bör fortsätta och förstärkas och i påföljande mening sägs att *integrationen* är en

[134] Sektorsprogram för nordiskt kultursamarbete 2003, under rubriken ”Inledning”
[135] Ibid., under rubriken ”Målet: Mer kultur!”
[136] Ibid., under rubriken ”Ökad mångfald”

av de centrala nordiska framtidsfrågorna. Att omnämna mångkulturellt och integration i ett och samma sammanhang får tankarna att gå tillbaka till den balansgång som presenterades i det första dokumentet och som utmynnade i två diskurser som jag inte uppfattade som förenliga. Att det talas om integration i bestämd form – *integrationen* – anger att det enbart finns en sådan, nämligen den som förekommer i samband med etniska grupper, och det gör också anspråk på att vara ett stort samhällsprojekt och att vi alla vet att det är just den som åsyftas. Den nordiska diskursen för ytterligare en gång ihop vad som tidigare har ansetts innebära konflikter genom att säga *som ett led i arbetet med integration och mångfald*. Här är det unga människor som liksom i kulturpropositionen och integrationspropositionen kopplas ihop med det mångkulturella, även om det nu är *ett mångkulturellt Norden*.

Det stycke som följer efter ”Ökad mångfald” heter ”Verksamheten i fokus” och i detta sägs:

> **Nordisk konstnärlig verksamhet** skall stå i fokus. Det är också angeläget att värna såväl den språkliga gemenskapen som den språkliga mångfalden i Norden och att bl.a. uppmärksamma minoritetsspråkens situation. En hörnsten i det **nordiska kultursamarbetet** är den samverkan som sker inom litteratur, dans och teater, musik och bildkonst …/…/ De bidrar till att stärka den **nordiska samhörigheten** genom spridning av **nordisk** konst och kultur /…/[137]

I kontexten ovan uttrycks att *nordisk konstnärlig verksamhet ska stå i fokus*. När det talas om det nordiska och om att *stärka den nordiska samhörigheten*, blir denna kontext dubbeltydig. För samtidigt som det innebär att härigenom förstärks allt nordiskt – inklusive det mångkulturella Norden – så kan det nordiska syfta på majoritetsbefolkningarnas kulturer. Detta intryck förstärks i och med att kontexterna återfinns i olika kapitel i sektorsprogrammet, vilket insinuerar att det mångkulturella konkurrerar med det nordiska och att det är två olika verksamheter det talas om.

5.3.2 Människor med annan etnisk bakgrund

Människor med annan etnisk bakgrund har benämnts på följande sätt i dokumentet:

- nya nordbor
- med utländsk bakgrund
- barn och unga med olika kulturbakgrund

Med detta konstaterande avslutar jag analysen av det sista dokumentet i period II, för att på nästa uppslag presentera en översikt över resultatet.

[137] Sektorsprogram för nordiskt kultursamarbete 2003, under rubriken ”Verksamheten i fokus”

6. Resultat och diskussion

6.1 Översikt

I det följande har jag försökt sammanställa en översikt med de bärande begrepp som jag har analyserat. Efter denna presentation kommer jag speciellt att fokusera på förändringar över tid samt diskutera de övergripande konsekvenser man kan dra av mina slutsatser.

Dokument	**Nodalpunkter**	**Ekvivalenskedjor**	**Människor med annan etnisk bakgrund**	**Diskurs**
SOU 1995:84 *Kultur-politikens inriktning*	Mångkulturellt samhälle Integrering Acceptans av skillnader Kulturell identitet	Mångkulturellt samhälle – befolkningsökning genom invandring – utomnordiska grupper – andra kulturer ökar – integrering – acceptans av skillnader – ställningstagande mot segregation, isolering, utslagning Mångkulturellt samhälle – socio-ekonomiska faktorer som skiljer befolkningsgrupper – mer socialt föränderligt samhälle – mera rörligt samhälle Integrering - inlemma nya medborgare i samhället – erbjuda delaktighet i det svenska samhället – informera om spelregler och värderingsmönster – slå vakt om, framhålla och utveckla de gemensamma värdena Acceptans av skillnader – samhällsutveckling genom impulser från andra kulturer – stödja egna kulturella uttryck – erkänna den kulturella mångfalden. Värdegemenskap – gemensam kulturell identitet – svenska demokratin – öppenhet och ansvartagande – hot som marginalisering av frågor/grupper Gemensam referensram – ständigt föränderlig – kulturella identiteten – gemensamt språk Olika språklig och etnisk bakgrund – kulturella mångfalden – olika kulturella identiteter Många delkulturer – rikedom – mångkulturellt samhälle – konfliktskapande – nya uttryck – möten över traditionella gränser	invandrare utomnordiska grupper nya medborgare nya svenskarna människor med olika kulturella identiteter kulturella minoriteter människor av olika etniskt ursprung konstskapare med olika etnisk och kulturell bakgrund konstnärer med invandrar-bakgrund	Etnisk diskurs Socio-ekonomisk diskurs Integrering Acceptans av skillnader

Dokument	Nodalpunkter	Ekvivalenskedjor	Människor med annan etnisk bakgrund	Diskurs
Proposition 1996/97:3 *Kultur-politik*	Mångkulturellt samhälle Världskulturhus	Mångkulturellt samhälle – svenska befolkningens etniska sammansättning har förändrats Social segregering med etniska inslag – utanförskap på arbetsmarknaden – diskriminering, okunskap, främlingsfientlighet – invandrade människor/invandrare Kulturen o. kulturpolitikens betydelse – genuint mångkulturellt samhälle – människor med olika kulturell bakgrund – leva tillsammans o. ge impulser åt varandra Världskulturhus – ge invandrarkulturen egen arena – motverka främlingsfientlighet – kulturell arena för hela Sveriges befolkning oavsett etnisk och kulturell bakgrund – ge status – mötesplats över etniska gränser – minska rädslan för det främmande – andra Världskulturhus – sprida utomeuropeisk kultur Mångkulturell och mångetnisk generation – ung o. ny, framväxande – tväretniska och tvärkulturella generation – Europa – går ej att kategorisera traditionellt – blandning av olika kulturella bakgrunder – nytt skapande och ny kvalitet	Invandrade människor Invandrare Människor med olika kulturell bakgrund Människor in-vandrade från andra kulturer Invandrade kulturarbetare befolkning oavsett etnisk och kulturell bakgrund Dem med flykting- och invandrar bakgrund Den mångetniska o.mångkulturella generation Tväretniska o. tvärkulturella generation	Verklighets-uppfattning Vision Världskultur hus Europeisk diskurs Ny generation
Proposition 1997/98:16 *Sverige, framtiden o. mångfalden*	Etniska och kulturella mångfalden	Kulturer och kulturarv i ständig förändring – kulturinstitutionernas personal spegla hels befolkningens sammansättning – språkliga o. etniska gruppers kulturella verksamhet vid sidan av kulturliv på svenska – kulturliv på etnisk grund bör stödjas – insatser mot främlingsfientlighet och rasism – visa kulturens mångfald och styrka Prioritera ungdomars egna initiativ som förenar ungdomar med och utan invandrarbakgrund – ungdomar med olika kulturell och etnisk bakgrund – sammansmältning av olika kulturer till något nytt – självklar livsmiljö för många unga	Språkliga eller etniska grupper De människor som bosatt sig i Sverige ungdomar med o. utan invandrar-bakgrund ungdomar med olika kulturell o. etnisk bakgrund hela befolkning-en oavsett etnisk bakgrund	Etnisk och kulturell mångfald ungdomar

Dokument	Nodalpunkter	Ekvivalenskedjor	Människor med annan etnisk bakgrund	Diskurs
Skrivelse 2001/02:129 *Integrations politik för 2000-talet*	Etnisk, kulturell, språklig och religiös mångfald	världskulturella perspektiven – etnisk, kulturell, språklig och religiös mångfald – positiv kraft – bidra till minskad diskriminering, främlingsfientlighet o. rasism – konstskapare med olika etnisk och kulturell bakgrund – bidrag till [verksamhet] med ett mångkulturellt innehåll – invandringen tillför kulturell mångfald – mångfald av kulturella uttryck – det mångkulturella samhällets skiftande uttrycksformer	Alla oavsett språklig eller kulturell bakgrund Med utländsk bakgrund Konstskapare med olika etnisk och kulturell bakgrund Människor med skiftande historia o. kulturliv Människor med skiftande ursprung Nya invandrargrupper Invandrare	Etnisk, kulturell, språklig och religiös mångfald
Dagordning för kultur 2003-2006	Etnisk och kulturell mångfald	Etnisk o. kulturell mångfald – förälder med rötter i ett annat land – människor med svagare förankring i samhället – människor med utländsk bakgrund – verka mot diskriminering, främlingsfientlighet o. rasism – det mångkulturella Sverige – mångkulturkonsulenter – Mångkulturår – utrikes födda konstnärer	med rötter i ett annat land människor med utländsk bakgrund utrikes födda	Etnisk och kulturell mångfald
Sektorsprog. för nordiskt kultur-samarbete 2003		Nya nordbors medverkan i kulturlivet – mångkulturella aspekterna – integrationen – kulturell mångfald – det mångkulturella samhället – mångkulturellt Norden -	nya nordbor med utländsk bakgrund barn o. unga med olika kulturbakgrund	Nordisk diskurs

6.2 Förändring över tid

6.2.1 Nodalpunkter och ekvivalenskedjor

I översikten framgår vilka nodalpunkter som varit utmärkande för varje dokument och genom tillhörande ekvivalenskedjor går det att utläsa om det uppstått någon glidning i diskursen kring mångfaldsrelaterade begrepp i kulturpolitiken.

I det första dokumentet anser jag att det i ett stycke talas om *mångkulturellt samhälle* med fler aspekter än enbart den etniska, men detta går inte att upptäcka i de senare dokumenten, varav det går att dra slutsatsen att det som är *mångkulturellt* är mycket starkt förknippat med just en etnisk diskurs. Ytterligare ett skäl som gör att jag anser att denna diskurs vidhålls över tidsperioden är att alla de fyra kulturpolitiska dokumenten uppmärksammar mångfald och mångkultur i speciellt markerade kapitel och stycken i samband med människor med annan etnisk bakgrund.

En skillnad i dokumenten och över tid är att nodalpunkten *mångkulturellt samhälle* ersätts av nodalpunkten *etnisk och kulturell mångfald*. Man kan säga att även om man inte upphör att tala om *det mångkulturella samhället* så upphör man att benämna det. Fokus flyttas på detta sätt till kulturer istället. Det kan vara ett sätt att undkomma det besvärliga i att behöva omnämna samhället. Analysen visar tydligt på komplikationen i att behöva benämna samhället på ett eller annat sätt, eftersom det går att ifrågasätta om det *mångkulturella* samhället är detsamma som *det svenska samhället*. Att fokusera på kulturer istället gör att samhällsproblematiken sätts i bakgrunden och kulturlivet framhävs. Men när det i Integrationspropositionen (1997/98:16) talas om att organisationer som verkar inom språkliga eller etniska grupper manifesterar *den etniska och kulturella mångfalden i landet* och att deras kulturverksamhet sker vid sidan av det kulturliv som sker på svenska, anser jag att problematiken om samhället återkommer. Vad innebär det i förlängningen för samhällsstrukturen att flera kulturliv förekommer parallellt med varandra?

Nodalpunkten *etnisk och kulturell mångfald* utökas över tiden till att även innefatta *språklig* och *religiös mångfald*. Detta att alltfler begrepp benämns i samband med mångfald kan tänkas vara en utveckling av att ingen gruppering vill stå utanför det som kan klassas som en mångkulturell företeelse. Det innebär att det blir en kamp om nodalpunkten *mångfald*. Kan denna kamp ha att göra med den kamp om resurser som nästan kännetecknar alla kamper, att det som klassas som mångkulturellt idag vinner företräde och andra förmåner i vårt samhälle? Jag vill också tillägga att det är mycket intressant att mångfaldsbegreppet fylls ut, eftersom när ett begrepp fylls med många innebörder så får det innebörderna att närma sig varandra. Det gör t.ex. att banden mellan religion och kultur förstärks, vilket kan få konsekvenser i diskussioner som t.ex. den om s.k. ”hedersrelaterat” våld och ”hedersmord”.

Gemensamt för de två tidsperioderna är syftet att på kulturområdet verka mot diskriminering, främlingsfientlighet och rasism. Detta är tydligast formulerat i den senare tidsperioden. *Rasism* nämns t.ex. inte i det första dokumentet. Där talas det istället om *att minska rädsla och främlingsskap*. Tecknen har alltså bytts ut till mycket starkare ord, vilka inte är så mångtydiga, i den bemärkelsen att de direkt utesluter andra betydelser än en etnisk aspekt.

Svårigheten med ordval gör att det i dokumenten finns uttryck som enbart förekommer vid ett tillfälle. Som exempel kan nämnas *den mångkulturella generationen* eller *de världskulturella perspektiven*. Varför de inte fortlever är svårt att svara på, men det är möjligt att de setts som misslyckade eller inte tillräckligt användbara av omgivningen. Deras förekomst i ett dokument kan dock tillföra diskursen en dragning i en viss riktning. Exempelvis verkar idén om ett Världskulturhus härröra ur en europeisk diskurs, då det framkommer att det i Europa finns andra Världskulturhus och att erfarenhetsutbyte kan ske dem emellan. I detta fallet bör då den utomeuropeiska kulturen uppmärksammas, vilket reproducerar tanken om ett vi och dem.

6.2.2 Människor med annan etnisk bakgrund

Tydligast är svårigheterna av ordval i samband med människor. Identiteten är mycket starkt aktiverad i kulturpolitiken. Representationerna av människor i dokumenten har varit otaliga, även om det i den senare tidsperioden finns en tendens till att vara mer konsekvent i användningen av benämningar. Benämningarna har skiftat över tid från att vara *nya svenskar, nya medborgare, kulturella minoriteter, invandrare, konstnärer med invandrarbakgrund* till att bli *människor med olika etnisk och kulturell bakgrund* och *oavsett språklig eller kulturell bakgrund*. Liksom ovan påpekat försvinner en del uttryck medan andra fortlever. Försök görs alltså för att försöka hitta ”rätt” sätt att tala om fenomen. De senare exemplen kan sägas vara mer neutrala till sin utformning i det att de inbegriper alla medborgare. Det är inte enbart människor med annan etnisk bakgrund som interpelleras i dessa benämningar utan även majoritetsbefolkningen.

Vissa av formuleringarna visar rent konkret på hur de måste anpassa sig efter samhällsutvecklingen. Jag tänker då på formuleringen om att ha *att ha minst en förälder som är invandrad*. Denna tidigare formulering har trängts undan till förmån för *minst en förälder med rötter i ett annat land,* som ju öppnar upp för möjligheten att ens förälder inte själv har invandrat utan i så fall tidigare generationer. Samtidigt som det är en mer anpassad formulering till dagsläget, går det också att ifrågasätta denna formulering från motsatt håll, för hur många generationer ska passera innan denna formulering ska upphöra att gälla?

6.3 Diskussion

6.3.1 Det mångkulturella samhället

I sättet att tala om samhället i texterna framgår det inte med säkerhet om hänvisningarna är till ett och samma samhälle eller skilda sådana, exempelvis talas det både om *det svenska* och om *det mångkulturella samhället*. Detta stämmer väl in med Laclau och Mouffes teori att samhället inte finns som en objektiv totalitet, utan det är bara delvis och tillfälligt strukturerat. Det är när vi använder oss av begrepp som *det mångkulturella samhället* och talar om det som en helhet som vi skapar en myt. Laclau och Mouffe menar att den, trots att den är en missuppfattning, är nödvändig och att den sätter ramen för en diskussion.[138]

[138] Jørgensen & Phillips 2000, s.46f.

Om uppslagsorden ”mångkulturellt samhälle” liksom ”mångkulturalism” står det skrivet att de bygger på antagandet att kulturer går att räkna, eller kan krocka med varandra, liksom att människor tillhör antingen den ena eller andra kulturen.[139] Men även om det ingår flera olika kulturella grupper i ett samhälle, behöver det inte innebära att det finns ett utbyte mellan dem.

Kultursociologen Dorte Skot-Hansen har ifrågasatt *multikulturalism* som strategi. Hon ser en fara i att multikulturalism som strategi leder till ett statiskt tillstånd som understryker skillnader och skapar barriärer. Vi riskerar därmed att fånga människor, inklusive oss själva, i ett fast system av kategorier. Istället föredrar Skot-Hansen begreppet *kulturell mångfald* som hon anser bättre speglar den nya hybridkultur som nu upplöser traditionella gränser och skapar nya uttryck. Hon menar att idén om kulturmöten mellan traditionella kulturer är utgången och att vi måste acceptera att det inte finns något ”rent” eller ”sant”.[140]

I diskursen om mångfald, etnicitet och kulturpolitik kan det sägas finnas två sidor som framträder ur dokumenten. En som fokuserar på det positiva, på rikedomen som tillförs samhället i och med många olika kulturuttryck, och där kulturpolitiken spelar en mycket betydelsefull roll i samhället. En annan sida är den som fokuserar på problemen som uppstår i det mångkulturella samhället. Negativa element anförs såsom segregation, främlingsfientlighet o.s.v. eller så talas det om en integration som måste skapa en gemensam referensram, en gemensam kulturell identitet, men där denna integration i stort sett är ensidig, eftersom den ska utgå från det som redan finns här, de normer som redan gäller. I SOU:n talas det om att utmaningen för framtiden är att hitta en balans mellan dessa två diskurser och frågan blir då *vem* det är som ska avgöra balansgången? *När* överskrids gränserna?

I den positiva diskurs som går att urskilja tilldelas kulturpolitiken ett stort ansvar, exempelvis sägs det i kulturpropositionen: *Kulturens och kulturpolitikens betydelse för ett genuint mångkulturellt samhälle, där människor med olika kulturell bakgrund kan leva tillsammans och ge impulser åt varandra, kan aldrig överskattas.*[141] Den enorma tro som finns hos kulturpolitiken, att det genom dess hjälp går att nå fram till ett verkligt mångkulturellt samhälle, får tankarna att gå tillbaka till kulturpolitikens ursprung. I kulturpolitikens väsen finns ju en oerhörd ambition och tro på att kunna förändra människor – och därmed världen – till det bättre, men den ambitionen rymmer ju också en idé om att kulturpolitiken kan hjälpa människan att komma fram till vad som är bäst för henne.

Trots den hoppfullhet som finns hos kulturpolitiken att kunna bidra till förändringar blir det en svår kamp om den ska kämpa ensam. Formuleringen från kulturpropositionen som talar om *en ökande social segregering med etniska inslag* samt *ett utanförskap på arbetsmarknaden och permanent bidragsberoende*[142] vittnar om att det är ett arbete som inte kulturpolitiken kan utföra ensam. Kulturpolitikens idéer måste i så fall få en stark förankring i övrig politik i samhället. Detta leder vidare till frågan om var ansvaret ligger för att skapa det positiva mångkulturella samhället? Ligger det hos staten eller ligger det hos individen? I Dagordning för kultur uttrycks det i en passage att *många människor fortfarande känner utanförskap eller främlingsskap inför*

[139] Westin m.fl. 1999, s. 10
[140] Skot-Hansen 2002, s. 208
[141] Regeringens proposition 1996/97:3 s. 23
[142] Ibid., s. 22

kulturlivets utanverk och innehåll,[143] vilket gör att främlingsskap ställs utanför politikens område. Främlingsfientlighet däremot är ett politiskt problem. Kommer det fortsättningsvis att talas om främlingsskap som en subjektiv upplevelse - och därmed ett eget ansvar – i senare dokument? Det finns ju i samhället en tendens att flytta ansvar från samhället till individen. Exempelvis har det alltmer blivit individens ansvar att själv pensionsspara, liksom att ta ansvar för att välja el, teleabonnemang o.s.v.

Initiativ som tagits från regeringens sida går under benämningar som bl.a. Världskulturhus, Mångkulturår och Mångkulturkonsulenter. Med dessa benämningar så blottläggs också synen på samhället, för hur mångkulturellt är ett samhälle som öppnar upp en arena för invandrade personers kulturuttryck, när det istället ligger på de befintliga institutionerna att förändra sin verksamhet så att den riktar sig till fler? Är att ta bort ansvaret från var det borde läggas, eftersom mångkulturell kulturverksamhet borde ingå som en naturlig del i ett mångkulturellt samhälle? Att rent fysiskt skapa en kulturarena där invandrade kulturer ska synliggöras är ju enligt Laclau och Mouffe också ett diskursivt handlande och i detta exempel kan man säga att det då statueras väldigt tydligt att invandrade kulturer inte ingår naturligt i samhället.

Benämningarna om Världskulturhus och Mångkulturår sätter igång tankarna om var någonstans vi befinner oss i utvecklingen av samhället? Är Världskulturhuset ett initiativ i ett samhälle som är i början till att bli mångkulturellt eller är det tvärtom ett initiativ som är på väg bort ifrån att bli mångkulturellt? Att det även hänvisas till andra Världskulturhus i Europa skulle innebära att initiativet kommer ur en europeisk diskurs, som ju har en annan utgångspunkt för ett mångkulturellt samhälle. Om Sverige i så fall anammar ett initiativ ur en annan mångkulturell diskurs utan att ta hänsyn till sina egna förutsättningar att bygga upp ett mångkulturellt samhälle, kan försvåra utvecklingen istället för att främja den.

I analysen avslöjas en dubbelhet i benämningen av samhället. Det är på flera ställen osäkert om *det mångkulturella samhället* och *det svenska samhället* är ett och samma. Det skulle det kunna vara, men i dokumenten finns flera belägg för att det finns en nivåskillnad. Samhället är inte så mångkulturellt som man önskar att det vore och jag tyder detta som om att det är två samhällen som det refereras till.

6.3.2 Kategorisering

Laclau och Mouffe menar ju att den samhällsuppfattning vi har skapas av de gruppbildningar vi gör.[144] Att det därför väldigt tydligt går att urskilja en diskurs kring människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens visar därför på att vi lever i en tid och i ett samhälle där det ses som problematiskt att få människor med olika etniska och kulturella bakgrunder att samverka naturligt.

I dokumenten förekommer en mängd olika benämningar på människor baserade på deras etniska bakgrund. När en kategorisering görs så döljs de skillnader som finns inom gruppen och andra alternativa identiteter utesluts. Exempelvis kan en högutbildad svensk ha mer gemensamt med en

[143] Dagordning för kultur 2003-2006 s. 3
[144] Jørgensen & Phillips 2000, s. 53

högutbildad irakier än med en lågutbildad svensk. En konsekvens av att bli kategoriserad är att fråntas möjligheten att själv välja identitet. Att kategorisera blir att generalisera. Att uppmärksamma en gruppbildning inom politiken, och här inom kulturpolitiken, är att indikera att det är en grupp som är i speciellt behov av stöd. I dokumenten framställs människor med annan etnisk bakgrund i flera sammanhang som en svagare grupp i samhället som det är kulturpolitikens uppgift att nå. Vem vill utpekas som tillhörande en svag grupp i samhället? Och vilka sociala konsekvenser får det för individen? Å andra sidan förekommer de också i andra sammanhang som en grupp som kan tillföra samhället något nytt och berikande. Här kan man jämföra med den diskurs kring en ung generation som genomgående presenteras som en grupp för vilka det mångkulturella bl.a. sägs vara en självklar livsmiljö. Formuleringarna om en ung hoppingivande generation skapar en kontrast till en äldre åldersgrupp och ger signaler om att vi lever i ett föränderligt samhälle. Om det i framtiden ses som naturligt och ”självklart” att människorna i Sverige har olika etnisk och kulturell bakgrund, om det inte längre ifrågasätts, innebär det, enligt Lacalu och Mouffes teori, att det sociala har omstrukturerats och diskursen kring etnicitet har då etablerats så fast att den har blivit *objektiv*.

Avslutningsvis kan sägas att denna studie är ytterligare en diskurs i det att jag har konstruerat en bit av världen som jag har velat studera. Förhoppningsvis kan den dock ge upphov till andra frågor och uppslag som kan föra diskursen om mångfald, etnicitet och kulturpolitik vidare. Intressant hade exempelvis varit att jämföra diskursen om det kulturutbyte som sker mellan människor med olika etnisk bakgrund inom Sveriges gränser med diskursen om Sveriges internationella kulturutbyte.

7. Sammanfattning

Syftet med denna magisteruppsats är att undersöka hur man i statlig svensk kulturpolitik formulerar sig angående mångfaldsrelaterade begrepp och etnicitet. Det är framställningen av det mångkulturella samhället som står i fokus och de människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens i samhället, här avgränsade till att gälla enbart de som kallas ”invandrare”. Framställningarna av samhället och av olika grupperingar av människor kan sägas utgöra exempel på diskurser, d.v.s. ett bestämt sätt att uppfatta världen.

Som teoretisk utgångspunkt för uppsatsen ligger det diskursanalytiska perspektiv som presenteras av diskursteoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. Diskursanalysen som angreppssätt bottnar i ett socialkonstruktivistiskt synsätt, som innebär att det är vi själva som skapar vår omgivning i det att vi talar om den. Det finns ingen objektiv verklighet utan det är vi själva, som representanter för en speciell historisk och kulturell kontext, som bidrar till att skapa den, vilket gör att verkligheten ser olika ut för alla människor. I Laclau och Mouffes teori ingår alla sociala fenomen i den diskursiva praktiken och deras begreppsapparat ligger till grund för genomförandet av analysen.

Det material som analyseras i uppsatsen är sex statliga dokument, varav tre från Kulturdepartementet, två från Näringsdepartementet och ett från Utrikesdepartementet. I alla tre är det kulturpolitiken som studeras, men då det var problem med att hitta material av nyare dato vände jag mig över sektorsgränserna och använde mig av vad som även sades inom integrationspolitiken och i det nordiska samarbetsorganet Nordiska Ministerrådet. Det var dock inte skillnaderna mellan de olika sektorerna som intresserade mig mest, utan det om det förekommit någon förändring i diskurserna över tid. För att lättare kunna urskilja en förändring delades materialet in i två tidsperioder: 1995-1998 samt 2001-2003.

Analysen är utförd utifrån frågorna om vilka nodalpunkter och vilka ekvivalenskedjor som går att urskilja ur dokumenten samt om det skett en förändring över tid. En utgångspunkt men också ett resultat i studien är att *det mångkulturella samhället* kan betraktas som en ”myt”, d.v.s. det hänvisas till det som en objektiv helhet. Just benämningarna av samhällsfenomen, liksom kategoriseringen av människor, bidrar till en kristallisering av betydelse i diskursen som får konsekvenser för vårt fortsatta tänkande och handlande. I dokumenten finns svårigheter med benämningen både av samhället och av människorna i det.

I de dokument som jag har undersökt står nodalpunkten *mångkulturellt samhälle* som beteckning för samhället när det talas om det i en diskurs som utgår från en etnisk aspekt. Nodalpunkten *mångkulturellt samhälle* ersätts under den angivna tidsperioden av nodalpunkten *etnisk och kulturell mångfald* i diskursen. I de senare dokumenten utökas också *etnisk och kulturell mångfald* till att även innefatta *språklig* och *religiös mångfald*. Det finns alltså en kamp kring nodalpunkten *mångfald*. Att mångfaldsbegreppet fylls ut gör att banden mellan religion och kultur förstärks, vilket kan få konsekvenser i diskussioner som t.ex. den om s.k. ”hedersrelaterat” våld och ”hedersmord.”

Att *etnisk och kulturell mångfald* ersätter *mångkulturellt samhälle* som nodalpunkt, gör att fokus flyttas från samhället till kulturer och kulturliv, men det innebär inte att samhällsproblematiken försvinner. Istället framträder en bild av ett samhälle där flera kulturliv förekommer parallellt

med varandra. När det gäller benämningen av samhället refereras det till både ett *mångkulturellt* och ett *svenskt* sådant och det går att fråga sig om det är ett och samma samhälle det då hänvisas till? Jag anser att det finns en nivåskillnad i dokumenten i talet om samhället, där samhället inte är så mångkulturellt som man önskar att det vore, och av detta drar jag slutsatsen att *det mångkulturella samhället* och *det svenska samhället* inte är ett och samma.

Som jag ser det framträder två sidor ur dokumenten, i vilka människor med annan etnisk bakgrund ingår. Antingen återfinns de i en positiv kontext där deras kulturer ses som en stor tillgång som berikar samhället eller också ingår de i en negativ kontext som fokuserar på de problem som kan uppstå i samband med invandring, såsom segregation och främlingsfientlighet. Det talas då om en integration som kan skapa en nödvändig gemensam referensram, en gemensam kulturell identitet. Denna integration utgår dock från de normer som redan finns i samhället. Om det är en balansgång som ska utföras mellan dessa två sidor kan det vara avgörande att fråga sig *vem* det är som ska avgöra den balansgången.

I en jämförelse över tid som i analysen visar det sig hur en del begrepp och uttryck försvinner och ersätts med nya, medan andra lever vidare. De begrepp som lever vidare kan dock ha fått en förskjutning i betydelsen och inte innebära det samma som tidigare.

Det finns en tendens i dokumenten att bli allt mer konsekvent i sättet att benämna människor – förekomsten av många olika benämningar minskar. Benämningarna i den senare tidsperioden är också av neutralare art än de tidigare i det att de inte är så utpekande: Där det tidigare talats om *nya svenskar, nya medborgare, invandrare och kulturella minoriteter*, talas det alltmer om *människor med olika etnisk och kulturell bakgrund* eller *avsett språklig eller kulturell bakgrund*. Det innebär ju att bennämningarna innefattar alla samhällsmedborgare.

Mångfaldsrelaterade begrepp har en mycket stark position inom kulturpolitiken i den diskurs som där finns angående etnicitet. Denna diskurs kan urskiljas mycket tydligt då den behandlas i separata kapitel och avsnitt i alla dokumenten, vilket talar för att diskursen fortsätter över tid. Att människor med annan etnisk bakgrund än majoritetens uppmärksammas som en gruppbildning innebär att de inte ingår som en naturlig del i politiken. Hela denna diskurs visar alltså på att vi befinner oss i en tid och i ett samhälle där det ses som problematiskt att få människor med olika etniska och kulturella bakgrunder att samverka naturligt.

Vid en kategorisering av människor så döljs de skillnader som finns inom gruppen och andra alternativa identiteter utesluts. En konsekvens av att bli kategoriserad är att fråntas möjligheten att själv välja identitet. Att som i kulturpolitiken uppmärksamma människor med annan etnisk bakgrund som en gruppbildning, är att indikera att det är en grupp i speciellt behov av stöd. Det gör att kulturpolitiken, trots dess goda föresatser, samtidigt passiviserar människor med annan etnisk bakgrund och gör de till en s.k. svag grupp i samhället. Kulturpolitiken ser dock mycket potential i denna gruppbildning och framhåller hur andra kulturer kan verka berikande för hela samhället. Här är det möjligt att dra paralleller till diskursen kring den yngre generation, som vuxit upp i ett (mer) mångkulturellt samhälle och för vilka det blir en självklar livsmiljö. Det skapar kontraster till en äldre åldersgrupp och ger signaler om att vi lever i ett föränderligt samhälle. Om det i framtiden ses som ”självklart” att människor i Sverige har olika etnisk och kulturell bakgrund, innebär det enligt Lacalu och Mouffe, att det sociala har omstrukturerats och diskursen kring etnicitet har då etablerats så fast att den har blivit objektiv.

Källförteckning

Otryckta källor:

Telefonsamtal med handläggare, Kulturdepartementet (2003-11-17) Arbetsanteckningar finns tillgängliga hos författaren.

Tryckta källor:

Aronsson, Bodil och Eli, Monica (1997). *Det mångkulturella biblioteket: en studie av invandrares biblioteksvanor vid Biskopsgårdens skolbibliotek i Göteborg*. Magisteruppsats, BHS, Borås.

Begreppet invandrare – användningen i myndigheternas verksamhet. (2000). (Ds: departementsserien, 2000:43). Stockholm: Fritzes, Kulturdepartementet.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2000). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys.* Lund: Studentlitteratur.

Black Cultural Studies. http://www.blackculturalstudies.org/s_hall/hall_index.html [2004-03-09]

Budd, John M. & Raber, Douglas (1996). Discourse analysis: method and application in the study of information. *Information Processing & Management*, vol. 32, nr 2: 217-226

Centrum för Invandrarforskning. http://www.ceifo.su.se/en/ceifo.htm [2003-10-21]

Dagordning för kultur 2003 – 2006 (2003). Kulturdepartementet.

Discourse, Ethnicity, Culture and Rasicsm. (1997). van Dijk, Ting-Toomey, Smitherman and Troutman. Ingår i van Dijk, Teun A. ed. *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Vol. 2.* (1997). London: Sage Publications.

Ds: departementsserien, 2000:43. Se: Begreppet invandrare…

Duelund, Peter, red. (2003) *The Nordic cultural model*. Copenhagen: Nordic Cultural Institute.

Eriksen, Thomas Hylland, red. (1997). *Flerkulturell forståelse.* Tano Aschehoug.

Fihl Jeppesen, Mia (2002). *Kulturen, kunsten og kronerne. Kulturpolitik i Danmark 1961-2001*. Akademisk Fokus.

Frirum til integration. En undersøgelse af de etniske minoriteters brug af bibliotekerne. (2001). Århus Kommunes Biblioteker.

Hall, Stuart (1997) The Spectacle of the ”Other”. *Discourse Theory and Practice, A Reader.* (2002). London: Sage Publications.

Hamarashid, Hawar (2003). *Folkbibliotek – en väg till integration*. Magisteruppsats, BHS, Borås.

Hammer, Ole & Toft, Charlotte (1995). *Det flerkulturelle Danmark*. Kulturens politik, 16. Århus: Klim.

Hansson, Joacim (1998). *Om folkbibliotekens ideologiska identitet. En diskursstudie.* Licentiatavhandling vid Avdelningen för Biblioteks- och informationsvetenskap vid Göteborgs universitet. Skrifter från Valfrid nr 17. Borås: Valfrid.

Hvenegaard Rasmussen, Casper och Lee Høirup, Charlotte (2001). *Kulturinstitutionernes bidrag til det kulturelt mangfoldige Danmark – en undersøgelse af kunst- og kulturformidlingsinstitutionernes tilbud til og indragelse af de etniske minoriteter*. København: Det Interkulturelle Netvaerk.

Internationell Migration och Etniska Relationer. http://www.imer.mah.se [2003-10-21]

In from the margins. A contribution to the debate on Culture and Development in Europe (1997). The European Task Force on Culture and Development. Strasbourg: Counsil of Europe Publishing.

Jørgensen, Marianne Winther & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod.* Lund: Studentlitteratur.

Kulturdepartementet. http://www.kultur.regeringen.se

Laclau, Ernesto (1980). Populistisk brud og diskurs. Ingår i Jensen, Carsten, red. *Demokrati og Hegemoni.* (1997). København: Akademisk Forlag.

Lange, Anders (2000). *Diskriminering, integration och etniska relationer,* Integrationsverket, Norrköping.

Mångkulturellt Centrum. http://www.mkc.botkyrka.se [2003-10-21]

Nordiska Ministerrådet. http://www.norden.org

Regeringens proposition 1996/97:3 *Kulturpolitik*.

Regeringens proposition 1997/98:16 *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrarpolitik till integrationspolitik.*

Regeringens skrivelse 2001/02:129 *Integrationspolitik för 2000-talet*.

Sektorsprogram för nordiskt kultursamarbete 2003. Nordiska Ministerrådet. [www.norden.org]

Skot-Hansen, Dorte (2002). Danish Cultural Policy – From Monoculture towards Cultural Diversity. *International Journal of Cultural Policy*, 2002 vol. 8 (2): 197-210.

Skånska Dagbladet, 2003-08-16

SOU 1995:84. *Kulturpolitikens inriktning* Kulturutredningen. Slutbetänkande. Stockholm: Fritzes.

Talja, Sanna (2001). *Music, Culture and the Library discourse: an analysis of discourses.* Doktorsavhandling. Lanham: Scarecrow Press.

van Dijk, Teun A. (1984). *Prejudice in Discourse. An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. Amsterdam: Benjamins.

van Dijk, Teun A. (1997). Discourse as Interaction in Society. *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Vol. 2.* (1997) van Dijk, Teun A.(ed.) London: Sage Publications.

Vår skapande mångfald. Rapport från Världskommissionen för kultur och utveckling (1997). 2:a [reviderade] uppl. Stockholm: Svenska Unescorådet, Utbildningsdepartementet.

Westin, Charles, m.fl., (1999). *Mångfald, integration, rasism och andra ord. Ett lexikon över begrepp inom IMER – Internationell Migration och Etniska Relationer*. SoS-rapport 1999:6 Stockholm: Socialstyrelsen och Ceifo.

Wetherell, Taylor and Yates (2001) *Discourse as Data. A Guide for Analysis.* London: Sage Publications.